

♦ Z výstavby železničnej trate Prešov-Strážske. Foto: Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou.

P. Pollák: Zákon o hmotnej núdzi je pre Rómov príležitosťou

Je prvým rómskym poslancom Národnej rady Slovenskej republiky v histórii tejto krajiny, a zároveň splnomocnencom vlády pre rómske komunity. Ako sám tvrdí, práca splnomocnenca je vyvrcholením jeho doterajšej celoživotnej práce a príležitosťou priniesť riešenia, na ktoré obyvatelia Slovenska – Rómovia aj Nerómovia – márne čakajú už dvadsať rokov. Prvým z týchto riešení je aj ostro diskutovaný zákon o hmotnej núdzi, ktorý nedávno schválil parlament. O tom, čo tento zákon v praxi bude pre Rómov znamenať, ale aj o jeho ďalších zámeroch sme sa porozprávali s PETROM POLLÁKOM.

Pán Pollák, predtým než prejdeme k zákonu o hmotnej núdzi, skúste našim čitateľom priblížiť, v čom spočíva práca splnomocnenca vlády pre rómske komunity a čím sa denno-denne zaoberáte?

Splnomocnenec vlády pre rómske komunity je poradným orgánom vlády. Mojou úlohou je byť vládou nápomocný v tom, aby zmeny, ktoré v tejto oblasti prináša, boli zmeny pozitívne, overené praxou a aby bol systém nastavený správne. Záleží na konkrétnom človeku, ako túto funkciu v praxi naplní.

Niektorí sú aktívnejší, iní menej. Ja sa snažím byť aktívny nielen voči vláde, ale vystupovať aj priamo voči verejnosti a prichádzať s riešeniami, ktoré ľuďom pomáhajú tu a teraz. Pod mojím vedením úrad splnomocnenca rozbehol mnohé projekty, otvorilo sa niekoľko škôl pre deti, ktoré by sa inak nemali kde učiť, verejne vystupujem ku kľúčovým témam, ktoré sa Rómov týkajú. Okrem toho sa denne stretávam s množstvom ľudí, či už politickými partnermi alebo šikovnými ľuďmi, ktorí za mnou prichádzajú s nápadmi na projekty. Takých je skutočne

str. 2 >>>

Neviem, kde sa vo mne tá odvaha nabrala

Počas druhej svetovej vojny došlo na Slovensku k vyvraždeniu a vypáleniu mnohých rómskych komunít. Rómov nacisti často obvinili z pomoci partizánom. Tieto obvinenia boli pravdivé ale aj účelové, slúžiace ako zámienka na vypálenie a vyvraždenie komunity. Rómovia žili väčšinou na okrajoch obcí v blízkosti lesa, a tak majoritné obyvateľstvo prostredníctvom nich v mnohých prípadoch udržiavalo kontakt pri spolupráci s partizánmi. Obyvatelia priniesli do osady jedlo a partizáni si ho tam prišli vziať, aby nemuseli chodiť do obce. Rómovia aktívne pomáhali partizánom aj v obci Čierny Balog.

„V novembri 1944 dovliekli Nemci do Čierneho Balogu asi šesťdesiatich Rómov a partizánov, ktorých zajali v lese. Umiestnili ich v miestnej škole. Obyvatelia Čierneho Balogu v spolupráci s farárom Jozefom Poláчком mnohých zo zajatcov zachránili. Nosili im jedlo, a pritom sa im podarilo prepašovať aj nejaké oblečenie. Nemeckí strážni vojaci si ne-

všimli, že zo školy niekedy odišlo viac ľudí, ako ich tam prišlo. Pomoc poskytovali aj miestni Rómovia,“ hovorí etnológ Arne Mann.

Miestny kňaz Jozef Poláček pomohol aj dvom rómskym dievčatám, ktoré v tom čase do školy nosili jedlo. Jednou z nich bola dnes už vyše osemdesiatročná Antónia Pustajová. V Čiernom Balogu žije celý svoj život. Obdobie vojny pociťovala veľmi intenzívne a dodnes si na prežité udalosti živo pamätá. Rómsku osadu v Pustom, kde dnes žije, Nemci počas vojny do tla vypálili.

Boje okolo Čierneho Balogu boli najväčšie v čase Slovenského národného povstania. Ako ste to vnímali, keď sa blížil front?

My sme tomu ani neverili. Nielen my, ale aj „bie-li“. No ale potom to prišlo, že sa blížili Nemci, aby sme sa vystahovali. Ako sme vládali, tak sme sa pobalili do batôžkov a utekali do lesa. Keď sme tam prišli, založili sme oheň. Bola vtedy veľká zima. Chytili nás partizáni. Môjho otca dobre

str. 4 >>>

D. Horváthová:
Problém je v tom,
že sa navzájom
nerozprávame

str. 6

Olašský Róm

str. 8

PREČO DOSTÁVATE NOVINY ZA ROK 2013 V ROKU 2014?

Keď sme posielali prvé číslo novín za rok 2013 našim čitateľom, v úvodníku som popísal dôvody, prečo noviny držíte v rukách až v roku 2014. Aj napriek tomu som sa však stretol aj s nechápavými reakciami. V nasledujúcich odrážkach sa preto pokúsim vysvetliť príčiny tohto čudného stavu.

- Na vydávanie národnostných novín sú potrebné peniaze. Preto sa o ne uchádzame prostredníctvom dotačnej schémy Úradu vlády SR.
- Komisia nám v máji 2013 schválila projekt, no podmienky boli ne realizovateľné.
- Hneď v máji sme požiadali Úrad vlády SR o zmenu podmienok tak, aby sme noviny mohli vydať.
- Našej žiadosti bolo vyhovené v novembri 2013. Až v tomto období s nami Úrad vlády SR podpísal zmluvu. Do marca 2014 máme vydať 6 čísel Romano nevo lil.
- Finančné prostriedky (15.000€) sme dostali na účet v decembri 2013.
- Aj napriek tomu, že noviny sú označené rokom 2013, obsah novín je aktuálny. Áno, je to čudný stav. No zároveň to odráža aj realitu. – Roman Čonka, šéfredaktor

P. Pollák: Zákon o hmotnej núdzi je pre Rómov príležitosťou

♦ P. Pollák je kvôli zákonu o hmotnej núdzi pripravený podporiť aj zmenu ústavy. Foto: J. Ferenc

veľa a my sa snažíme pomôcť každému dobrému nápadu – buď finančne alebo inak.

Politici všeobecne, ale aj predošlí splnomocnenci sú kritizovaní za to, že za posledných 20 rokov rómsku problematiku neposunuli bližšie k riešeniu. V čom je rozdiel medzi vami a vašimi predchodcami?

V prvom rade som po príchode na úrad splnomocnenca radikálne zmenil filozofiu jeho fungovania, zmenili sa priority. Zatiaľ čo v minulosti boli vynakladané obrovské finančné prostriedky na drahé medzinárodné konferencie, vypracovávanie analýz a stratégií, ja som sa rozhodol viesť úrad iným smerom. Ako človek z praxe si totiž uvedomujem, že Rómovia a majorita na Slovensku už nepotrebujú žiadne ďalšie kopy popísaného papiera, ktoré aj tak každá nová vláda hodí do koša. Potrebujeme konkrétne riešenia a činy. A o to sme sa celý posledný rok snažili. Myslím, že úspešne.

Sám často kritizujete spôsob, akým boli využité finančné zdroje v minulosti. Nebolo práve to dôvodom, prečo dodnes nevidíme hmatateľné výsledky?

Máte pravdu. Využitie finančných zdrojov bolo v minulosti katastrofálne. Posledných sedem rokov považujem za premrhanú príležitosť. Peniaze, ktoré Európska únia na rómsku problematiku vyčlenila, sa investovali do všetkého možného, len nie do komunít, ktorým boli určené. Stávali sa z nich zberné dvory, rekonštruovali námestia a podobne. Toto sa už nesmie opakovať. Aj preto bojujem za to, aby o pre rozdelení financií, ktoré od EÚ dostaneme na roky 2014-2020 rozhodovali ľudia, ktorým na rómskej problematike záleží, a ktorí jej rozumejú. Je to o to dôležitejšie, že sa nám podarilo z európskych zdrojov získať o 100 miliónov EUR viac ako v predošlom období. Ak bude táto suma použitá rozumne, celá spoločnosť pocíti výsledky.

Zákon o pomoci v hmotnej núdzi nestojí úplne samostatne – je súčasťou tzv. Rómskej reformy. Čo konkrétne si pod tým môžeme predstaviť?

Rómska reforma predstavuje súbor desiatich základných princípov, ktoré musia byť naplnené, ak chceme čo len pomýšľať na zlepšenie životných podmienok Rómov a zlepšenie spolunažívania s majoritou. Týchto desať princípov alebo pilierov sa dotýka kľúčových otázok súvisiacich s rómskou problematikou. K ich súčasnej podobe som sa dopracoval postupne, rokmi práce v teréne, v mimovládnom sektore, samospráve a na akademickej pôde. Mojm cieľom je postupne, počas svojho pôsobenia na poste splnomocnenca, tieto princípy pretaviť

do konkrétnych zákonov. Za prvý rok práce sa nám to podarilo s tromi z desiatich pilierov reformy. Pevne verím, že do konca tohto volebného obdobia budú v legislatíve ukotvené všetky.

A teraz konkrétne k zákonu o hmotnej núdzi. Prečo práve tento zákon a prečo teraz?

So zákonom o pomoci v hmotnej núdzi sme prišli ako s prvým preto, že je určite najťažším zo série opatrení, ktoré pripravujeme. Predstavuje zásadnú zmenu v sociálnom systéme, ale zároveň zmenu, bez ktorej sa nepohneme ďalej. Nastavuje rovnaké pravidlá pre všetkých členov spoločnosti. Ako som už spomenul, zákon je naplnením troch pilierov reformy. Zmeny sú nasledovné – zákon odliší zodpovedných rodičov od nezodpovedných, ktorí nedbajú napríklad o školskú dochádzku svojich detí. Zákon tiež zruší priestupkovú imunitu sociálne odkázaných ľudí. Nikto už nebude môcť páchať bezrestne priestupky. Tretia zmena ukladá poberateľom dávky v hmotnej núdzi povinnosť prispievať svojou prácou k blahu svojej obce. Tieto zmeny sa samozrejme netýkajú len Rómov, ale všetkých poberateľov dávok.

Vravíte, že prvým pilierom je rozlíšiť vo výchove detí zodpovedných ľudí od nezodpovedných. Čo to znamená pre rodičov odkázaných na sociálne dávky?

Tento bod mení pravidlá pre poberateľov prídavku na dieťa. V prvom rade je dôležité povedať, že rodičov, ktorým záleží na svojich deťoch, posielajú ich do školy a celkovo k výchove pristupujú zodpovedne, a zákon nijako nedotkne. Väčšina Rómov je dobrými rodičmi, nemajú sa preto čoho báť. Dotkne sa tých, ktorí síce príspevky na deti od štátu prijímajú, ale svoje deti napriek tomu zanechávajú nezaopatrené, nedbajú na ich školskú dochádzku ani výchovu. Takíto rodičia o príspevok prídu. Musíme si totiž uvedomiť, na čo príspevky na deti slúžia. Je to pomoc štátu, ktorý rodičom prispieva na to, aby sa mohli o svoje dieťa postarať a mohli si dovoliť výdavky spojené s jeho výchovou a vzdelaním. Ak rodič na tieto veci nedbá, dávku si nezaslúži. Veď ako k tomu prídu rodičia, Rómovia, ktorí sa o deti starajú príkladne, a napriek tomu im štát pomôže presne rovnako ako nezodpovedným. Takýto stav je nespravodlivý a nemotivuje ľudí k tomu, aby dbali viac o svoje deti. Preto novým zákonom zavádzame pravidlo, že rodičia, ktorých deti pravidelne vymeškávajú vyučovanie, strácajú na daný mesiac nárok na príspevok. Ak sa dochádzka dieťaťa zlepši, príspevok opäť dostanú. Týka sa to samozrejme len neospravedlnených absencií.

V poriadku – a čo druhý pilier? Zákon o hmotnej núdzi ruší tzv. priestupkovú imunitu. Skúste nám bližšie vysvetliť, o čo ide a koho sa to najviac dotkne.

Donedávna platil na Slovensku stav, kedy poberatelia dávok v hmotnej núdzi mohli páchať bezrestne priestupky. Nehrozili im žiadne pokuty, ani iné postihy. Títo ľudia boli teda zákonom nepostihnuteľní a stáli mimo spravodlivosti. Zákon o hmotnej núdzi tento stav napráva. Pokutu bude možné udeliť každému, kto spácha priestupok – aj ľuďom v hmotnej núdzi. Pravidlá musia predsa platiť pre všetkých rovnako. Opäť ale zopakujem – zodpovední ľudia sa nemajú čoho báť, pre tých sa nič nemení.

Myslím, že s tým sa vie každý rozumný človek stotožniť. Ako je to ale s posledným pilierom zákona, ktorý podmieňuje získanie dávky prácou?

Tento pilier sa snaží riešiť súčasný nezdravý stav, kedy sociálny systém vychováva rezignujúcich profesionálnych poberateľov dávok. Zákomom zavádzame systém, v ktorom budú ľudia za peniazmi, ktoré od štátu dostali, vidieť aj hodnotu svojej práce. Práce je v tejto krajine ako na kostole a my tu máme armádu nezamestnaných, ktorí by mohli vykonať mnoho dobrého pre svoje okolie, svoju komunitu a Slovensko ako také. Preto sme sa rozhodli podmieniť prijatie dávky v hmotnej núdzi, teda sumu 61,60 EUR, ôsmimi hodinami malých obecných prác týždenne, teda 32 hodinami mesačne. Ale to len za predpokladu, že takáto práca bude k dispozícii. Ak ponuku práce nedostanete, tak samozrejme pracovať nemusíte a dávku získate v plnej výške. Najdôležitejšie je, aby si ľudia uvedomili, že nikto nemôže dostať peniaze za nič. Všetci musíme aspoň trochu prispieť. Myslím, že 8 hodín za týždeň je férová požiadavka.

O akom type prác hovoríme, čo môžu ľudia očakávať?

To záleží vo veľkej miere na podnikavosti a nápadoch starostu a koordinátorov na úradoch práce. Šikovný starosta ľudí zapojí do projektov, ktoré skutočne zveľadia celú obec a jej okolie. Môže ísť o natieranie plotov a verejných budov, upratovanie práce, čistenie vodných tokov, v zime odhrabávanie snehu, v lete sadenie stromov, či malé rekonštrukcie, odstraňovanie čiernych skládok. Zapojení môžu byť aj nezamestnaní s vyššou kvalifikáciou – v administratíve, ako asistenti, pomocníci v domovoch dôchodcov, napríklad. Fantáziu sa skutočne medze nekladú a výsledky budeme vidieť po celej krajine. Ľudia budú môcť byť hrdí na to, čo vykonali. V každom prípade pôjde o malé, technicky nenáročné práce, ktoré zvládne každý. Výborným príkladom zapojenia ľu-

dí z komunít bol napríklad projekt revitalizácie krajiny Michala Kravčika, ktorý podporovala predošlá vláda.

Ak sa poberateľ dávky v hmotnej núdzi odmietne zúčastniť menších obecných služieb alebo dobrovoľníckej činnosti, čo z toho pre neho plynie?

Takýto človek príde o dávku v hmotnej núdzi, teda o 61,60 EUR, ostatné sociálne dávky mu ale ostávajú. Pri tejto príležitosti chcem poznamenať, že jedinou skupinou ľudí, ktorí sú odkázaní len na dávku v hmotnej núdzi a na iné dávky (v nezamestnanosti, prídavky na dieťa, atď.) nemajú ešte nárok, sú slobodní a bezdetní nezamestnaní, čerství absolventi vysokých škôl. Drvivá väčšina z nich má podporu svojej rodiny a u tých pár prípadov, ktorí sú na dávku naozaj odkázaní, si neviem predstaviť dôvody, pre ktoré by odmietli zúčastniť sa malých obecných prác. Reálne tak nikomu nehrozí, že zostane úplne bez podpory od štátu.

Ak tomu ale správne rozumím, práve tento článok zákona je ostro kritizovaný z mnohých strán a bol dokonca označený za protiústavný. Ako si to vysvetľujete?

Máte pravdu, zákon skutočne vyvolal v spoločnosti veľmi živú diskusiu, ožívajú sa kritické hlasy. To sme ale očakávali. Ide skutočne o zásadnú zmenu sociálneho systému a veľké zmeny vždy vyvolávajú vášne. Je to prirodzené a musíme si tým prejsť. Čo ma mrzí viac je, že sa o zákone šíria aj mnohé nepravdy, skreslenia a poplašné správy. Ľudia sa potom zbytočne boja, aj keď sa nemajú čoho. Ja sám som Róm, pochádzam z osady, poznám ľudí aj život v komunitách. Nikdy by som preto nepredstavil riešenie, ktoré by ich mohlo poškodiť. Viem, čo Rómovia potrebujú, čo je správnym riešením pre komunity a tieto vedomosti a skúsenosti sme pretavili aj do zákona o hmotnej núdzi.

Takže kritiku odmietať?

To by som nepovedal. Kritika je veľmi dôležitá, inak by vždy hrozilo, že sa dopustíme chýb. Poviem Vám ale, čo je pre mňa podstatné. Podstatné je pre mňa to, čo na zákon vravia ľudia z terénu. Rómski starostovia, komunitní pracovníci s dekadou skúseností a mimovládne organizácie, ktoré dlhodobo pôsobia priamo v osadách, pracujú s konkrétnymi ľuďmi a zaleží im na tom, aby sme sa niekam posunuli. Od týchto ľudí dostávam len pozitívnu odozvu, zákon vítajú a podporujú ho, pretože poznajú prax. Paradoxne, najviac kritiky prichádza od ľudí, ktorí už mali množstvo príležitostí s rómskou problematikou niečo spraviť a nespravili. Títo ľudia, pri všetkej úcte voči ich práci, riešia rómsku problematiku od stola v Bratislave a je to aj cítiť. Ich teória sa nie vždy odrážajú v praxi, a tak vnímam aj ich kritiku.

Ako odpovedáte tým, ktorí označujú Vaše opatrenia za represívne?

Odpovedám pravdivo a na základe celoživotnej skúsenosti: Každý funkčný systém musí ponúkať jasné a rovné pravidlá pre všetkých, a zároveň aj rovnaké príležitosti pre všetkých. Začali sme zákonom, ktorý nastavuje pravidlá, pretože to je väčšinou tá ťažšia úloha. Nemali sme nástroj, ktorý by nastolil spravodlivosť, zákon o hmotnej núdzi je týmto nástrojom. Aj Rómovia ocenia spravodlivosť a jasné pravidlá rovnako ako majorita. Kritici ale často akoby zabúdali, že zákon o hmotnej núdzi nie je jediným riešením. Ja ho vnímam síce ako veľmi dôležitý, ale len prvý krok z mnohých. Teraz, keď je zákon schválený, prichádzajú na rad riešenia, ďalšie piliere reformy, ktoré prinesú tie tak potrebné príležitosti. Musíme si totiž naliať čistého vína – Rómovia v našej spoločnosti nemajú zďaleka tak kvalitný prístup k príležitos-

tiam, ako má bežný člen majority. Často čelia prekážkam, ktoré sú pre väčšinu obyvateľstva neznáme a nepredstaviteľné. A tento stav musíme zmeniť. Preto pripravujeme zákony v oblasti vzdelávania a bývania, ktoré zabezpečia, aby mali rómske deti rovnakú štartovaciu čiaru ako všetky ostatné deti v tejto krajine, a aby vyrastali v slušných podmienkach. Pravidlá aj príležitosti. Jedno bez druhého nemôže fungovať.

Musím vám dať za pravdu, veď podobne to funguje aj v iných oblastiach života – najskôr nastaviť jasné pravidlá a na nich ďalej stavať. Hrozí ale, že proti sa postaví ústavný súd, alebo nie?

Ja verím, že ústavný súd sa za zákon postaví, keďže princíp, ktorý sa ním snažíme naplniť, je správny. Ak súd vyhodnotí, že napriek správnosti princípu existujú právne prekážky, tak sme pripravení v parlamente podporiť zmenu ústavy, aby bol zákon priechodný. Nejde totiž len o zavedenie spravodlivosti – že peniaze od štátu si musíme zaslúžiť. Zákon, a hlavne zavedenie malých obecných prác, prináša Rómom aj ďalšie príležitosti. Práca je totiž oveľa viac než len prostriedok na zaobstaranie obživy. Človek ňou získava v živote pocit vlastnej sebaúcty a získava aj rešpekt svojej rodiny, komunity a celého okolia. Zavádza si do života rytmus a pravidelnosť. Človek má možnosť obnoviť si svoje staré zručnosti a získať nové. Nadobudnúť skúsenosti, ktoré mu následne umožnia získať stále zamestnanie. V neposlednom rade pracovné aktivity umožňujú ľuďom stretávať sa, získavať kontakty a budovať si sociálne siete, ktoré sú pre zisk zamestnania často tým najdôležitejším predpokladom. Výborným príkladom zapojenia ľudí z komunít bol napríklad projekt revitalizácie krajiny Michala Kravčika, ktorý podporovala predošlá vláda. Rómovia, ktorí sa vtedy zúčastnili prác na budovaní protipovodňových hrádok si sami pochvalovali, ako cítili, že práca im dáva zmysel a všimli si, že aj ich okolie ich vníma inak. Ľudia v obci, Rómovia aj majorita, skrátka ocenili, že títo chlapi spravili niečo pre blaho všetkých. Prospelo to nielen samotným Rómom, ktorí našli zamestnanie, ale celej komunite a medziludským vzťahom v nej. Rómovia sú často nespravodlivo obvinení, že sa im nechce pracovať. My vieme, že to tak nie je a nový zákon nám dáva teraz aj príležitosť to ukázať.

Viete teda ľuďom zaručiť, že zákon bude pre nich prínosom?

Určite áno. Opakujem – dostávame veľa pozitívnych ohlasov z terénu, od ľudí, ktorí problematike skutočne rozumejú a ktorým na Rómoch naozaj záleží. Registrujeme dokonca aktivity niektorých občianskych združení, ktoré vedú aktívne osvetové kampane aj smerom do parlamentu, na poslancov, aby zákon podporili, aby umožnili zavedenie nami navrhovaných ná-

strojov do praxe. Apelujem preto na všetkých Rómov, ale aj Nerómov, aby sa nenechali zbytočne vystrašiť. Nikto nebude hladovať, zodpovední ľudia sa nemajú čoho obávať, dobrí rodičia taktiež. Zákon len pomôže usmerniť tých, ktorí doteraz svojím správaním kazili sociálne odkázaným povestí a jasne ukáže, že väčšina nás, Rómov, rozmýšľa a koná inak než vďaka zlým jazykám. Je to aj nástroj proti extrémistom typu Kotlebu. Práve takéto zákony nám pomôžu vyraziť im všetky tromfy z rúk. Nikto nebude už môcť ukázať prstom na Rómov a povedať, že zneužívajú sociálny systém.

Ďakujem vám za vaše slová, pán Pollák, a za vysvetlenie zákona o hmotnej núdzi. Naši čitatelia tieto informácie určite ocenia. Vedeli by ste nám ešte na záver predstaviť ďalšie kroky alebo projekty, ktorými ste Rómom pomohli, alebo môžete v budúcnosti?

Samozrejme. Popri príprave zákonov sme sa samozrejme snažili vyvinúť maximálne možné úsilie na to, aby výsledky našej práce boli cítiť aj medzi konkrétnymi ľuďmi v konkrétnych komunitách. Rok je síce veľmi krátky čas, napriek tomu sa nám podarilo predstaviť tri veľké projekty – PROGRES, MRK1 a MRK2, v oblasti vzdelávania detí, ktorú považujeme za mimoriadne dôležitú. Podarilo sa nám za minimum finančných zdrojov postaviť päť tzv. modulových škôl, ktoré dali viac ako tisíc deťom z marginalizovaných komunít šancu na vzdelanie a lepšiu budúcnosť. Zaviedli sme pozíciu 120 zdravotných asistentov, ktorí pôsobia a pomáhajú priamo v komunitách. V súčasnosti sa obsadzujú aj pozície rómskych občianskych hliadok, ktoré dajú prácu vyše tristo Rómom a pomôžu udržiavať poriadok a bezpečie v komunitách a napomáhať lepším vzťahom medzi majoritou a Rómami v problémových lokalitách. Ďalšie pracovné pozície sa otvoria s nástupom koordinátorov úradov práce, ktorých zaviedol práve zákon o hmotnej núdzi. Ide o 800 pracovných miest, z ktorých polovica by mala patriť práve Rómom. Podporili sme aj množstvo menších projektov po celom Slovensku, aktívne spolupracujeme so starostami a cirkvami, ktoré robia v teréne úžasnú prácu. Sám sa seba venujem každý mesiac svoj plat splnomocnenca na charitatívne účely, tak ako som sľúbil na začiatku, keď som do funkcie nastupoval.

Nuž, nie je toho málo. Ja vám ďakujem, pán Pollák, a určite vám všetci držíme palce v ďalšej práci.

Ja ďakujem vám a pozdravujem všetkých čitateľov. Te del O Del tumenge savorenge but sastipen, but bacht the bari zor.

Rozhovor pripravil Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Rovnosť pred zákonom je bez materiálnych podmienok na jej využitie fiktívna

Sociologička PhDr. Zuzana Kusá Ph.D. (CSc) od roku 1992 pracuje v Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Ako na Slovensku a vo svete uznávaná samostatná vedecká pracovníčka aj ako predsedníčka Slovenskej siete proti chudobe sa dlhodobo venuje otázke chudoby na Slovensku. Vyvracia mýty o chudobe a chudobných, ktoré spočívajú predovšetkým v názoroch, že chudobní si za svoju chudobu môžu sami, že sú to ľudia bez vzdelania a takí, ktorým sa nechce pracovať. Zuzana Kusá neúnavne upozorňuje na urgentnú potrebu riešiť problém chudoby. Stala sa neformálnym, ale zato veľmi agilným obhajcom práv chudobných. Aj preto sme jej položili niekoľko otázok.

Vyjadrite sa pre naše noviny k novému zákonu o hmotnej núdzi. Čo všetko sa ním zmení a čo to pre nezamestnaných bude znamenať? Prilepšia si, alebo hoci budú aktívni, aj tak nedosiahnu to, na čo mali nárok v roku 2013?

Najviac diskutovanou stránkou zákona je zavádzanie povinnosti odpracovať základnú dávku, ak dospelemu jednotlivcovi bude v obci ponúknutá práca (organizovaná obcou alebo v súčinnosti s občianskymi združeniami ako tzv. dobrovoľnícka práca). Táto nová povinnosť má byť podľa predkladateľov vyjadrením „solidarity“ ľudí na dávkach s tými, ktorí pracujú a svojimi daňami financujú systém pomoci v hmotnej núdzi. Vychádza sa ňou v ústrety tým, ktorí už dlhšie volajú po princípe, že nič nemôže byť zadarmo a všetko, čo človek dostáva, si musí zaslužiť. V podstate aj holý život.

Po uplatňovaní tohto princípu a odnímaní pomoci v hmotnej núdzi aj v prípade tzv. neslušného správania (priestupkov proti verejnému poriadku, záškoláctva a porušovania školského poriadku) volajú prinajmenej od roku 2011 starostovia a primátori. Podobné zámery sa objavili aj vo volebných programoch viacerých strán, ktoré kandidovali v parlamentných voľbách 2012. Z parlamentných strán s takýmto reštrikčným „sociálnym“ programom kandidovali Obyčajní ľudia a osobnosti. Z radov tohto hnutia je súčasný splnomocnenec pre rómske komunity Peter Pollák.

Nový zákon o pomoci v hmotnej núdzi nesprevádza zvýšenie rozpočtu na tento program sociálnej ochrany. Znamená to, že sa rozhodne nezvýši objem prostriedkov, ktoré obce môžu použiť na organizovanie malých obecných prác, za ktoré bude možné k základnej dávke vyplácať aj aktívnych príspevkov.

Nečrtá sa teda žiadna nádej na zvýšenie dávky pre tých, ktorí nemajú prácu. Aj keď sa základná dávka po štyroch rokoch konečne valorizovala, dávku pre odkázanú domácnosť to nezvýši. Jed-

nak preto, že dávka sa zvýšila len o ročnú infláciu a nie o stratu hodnoty príjmu od roku 2009 (odtedy jej hodnota klesla o vyše 8 %). Faktické zníženie však ľudia pocítia aj preto, že novela zrušila príspevok na zdravotnú starostlivosť a zvýšenie základnej dávky túto stratu nevykryvá.

Nič sa v zásade nemení na podmienkach poskytovania príspevku na bývanie. Mimovládne organizácie napríklad požadovali, aby bol zavedený aj príspevok na ohrev/kúrenie, ktorý by mohli dostávať domácnosti, ktoré nemajú nárok na riadny príspevok (pre dlhy na nájomnom či elektrine, ale aj preto, že k svojmu príbytku nemajú list vlastníctva). Tento návrh bol odmietnutý.

Protizmyselnou zmenou, ktorú zavádza novela, je predĺženie spoločného posudzovania študujúcich, ktorí žijú s rodičmi a majú viac ako 25 rokov. Znamená to, že vysokoškolskí študenti z chudobných rodín nad dvadsaťpäť prestanú mať nárok na samostatnú dávku a budú odkázaní na podporu ich rodičov – poberateľov dávky v hmotnej núdzi. Táto zmena sa týka asi pästo študentov.

Jednou z mála pozitívnych vecí zákona je, že konečne umožňuje poberať aktívnych príspevkov (časť dávky) aj v tých domácnostiach, kde niekto pracuje, a predsa je tam príjem hlboko pod životným minimom.

Je chudoba na Slovensku otázkou pasivity jednotlivcov a ich neochoty pracovať, ako sa to často zjednodušene deklaruje?

Takéto vysvetlenie je akýmsi náhubkom pred hryzením svedomia a slúži politikom na ospravedlnenie nečinnosti. Žiaľ, v mnohých častiach Slovenska je jediným efektívnym riešením odchod z oblasti bez pracovných príležitostí a obývanej ľuďmi, ktorí si nevedia zaplatiť ani lacné služby. A často je to nielen dočasný odchod, ale odchod z krajiny ako takej.

Majú ľudia na Slovensku naozaj deklarované rovnaké možnosti a príležitosti?

ešte viac prehĺbila. Majoritná spoločnosť si za masívnej kampane bulvárnych médií o Rómoch vytvorila obraz, ktorý napríklad priniesol zvolenie Mariana Kotlebu za župana Banskobystrického samosprávneho kraja. V tejto atmosfére sa vláda a splnomocnenec vlády pre rómske komunity snažia prísť s takzvanou rómskou reformou. Jej hlavným pilierom má byť zákon o sociálnej pomoci, ktorý má byť „bičom“ na tých, ktorí sa práci vyhýbajú a zneužívajú sociálny systém. Povinnosť odpracovať 32 hodín mesačne za základnú dávku v hmotnej núdzi je asi najkontroverzejnejšou časťou tohto zákona.

Nebudem tu siahať do rozpisovať celý zákon a detailne ho analyzovať. Zákon je už skutočnosťou, prešiel Národnou radou SR aj po prezidentovom vetovaní. Bol prijatý aj napriek tomu, že viacerí právnickí experti jeho časti o povinnosti odpracovať dávku v hmotnej núdzi považujú za protiústavné.

♦ Z. Kusá hovorí, že sa nečrtá žiadna nádej na zvýšenie dávky pre tých, ktorí nemajú prácu. Foto: Roman Čonka/archív Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry

Rovnosť pred zákonom je bez materiálnych podmienok na jej využitie fiktívna. Spravodlivý štát by mal dohliadať na to, aby v ňom žijúci ľudia mali reálny prístup k napĺňaniu svojich práv a tam, kde tieto možnosti chýbajú (typické pri deťoch, ktoré sa narodili do biednych pomerov, u ľudí so zdravotným postihom, u skupín, ktoré sa stretávajú so silnými predsudkami), zavádzať účinné vyrovnávacie opatrenia.

Čo by bolo potrebné urobiť, aby sa zastavil nárast chudoby na Slovensku, čo by smerovalo k zníženiu počtu chudobných?

To je veľmi ťažká otázka. Riešenie chudoby na Slovensku nie je možné bez globálnejších zmien pravidiel vzťahov medzi korporáciami, bankovými domami a štátmi. Ak bude pokračovať súčasný trend všestranných ústupkov voči investorom (daňové a iné úľavy, tolerovanie nízkych miezd a podobne) len aby dali prácu, bude pokračovať životenie aj tých, čo prácu majú a štvanie proti tým, ktorí sú odkázaní na sociálne dávky od stále chudobnejšieho štátu. Ten bude navyše zlyhávať vo svojich ďalších funkciách. Zdisciplinovanie ekonomického sektora a bánk nie je v silách malého štátu, tu je nutné spoločné úsilie štátov, ktoré si zatiaľ konkurujú v ústupkoch a uplácení podnikateľov. Na druhej strane to, o čo sa môžeme snažiť, je aspoň zmena verejnej mienky a vytváranie národného konsenzu v tom, čo sú skutočné príčiny chudoby a v pochopení, že viac prerozdeľovania národného produktu je v prospech budúcnosti všetkých.

Čo však tento zákon priniesie? Komu má vlastne tento zákon pomôcť? Čo vyrieši? A pre koho bol prijatý? Ak budeme tento zákon striktne dodržiavať a uplatňovať, aké pozitívne zmeny priniesie?

Ja viem, príliš veľa otázok. Lenže samotný zákon, tak ako bol prezentovaný vládou i samotným splnomocnencom, by mal na tieto otázky odpovedať. Mne tieto odpovede chýbajú. Povinnosť odpracovať si dávku v hmotnej núdzi nezmení katastrofálnu nezamestnanosť, ktorá je v mnohých rómskych komunitách stopercentná! Toto opatrenie bolo prijaté ako represia voči tým, ktorí pracovať nechcú a zneužívajú sociálny systém. Pre koho sa toto opatrenie prijalo? Pre samotných Rómov? Pre zvýšenie zamestnanosti? Nie! Toto opatrenie sa prijalo, aby majorita videla, že sa ide robiť „poriadok“ s neprispôsobivými Rómami. A vôbec, celý zákon je vnímaný, ako zákon prijatý pre Rómov. Spoločnosť, vrátane ľudí z majority, ktorí sú v hmotnej núdzi verí, že tento zákon nie je niečo, čo by sa ich malo dotknúť. Ved'

Podľa vašich vyjadrení sú na Slovensku ohrozené a nedodržiavané ústavné práva občanov. Namiesto ubezpečenia o ich dodržiavaní zazneli v médiách z úst politikov informácie o možných zmenách ústavy. Ako sa pozeráte na tento trend?

Mám z toho veľmi zlý pocit. Tieto vety jednak nezaznievajú od „hocijakých“ politikov, ale priamo z vládnej úrovne. A čo je horšie, tí, ktorí oponujú takýmto názorom a sú dokonca v pozícii verejnej autority, sú v politickej rozprave marginalizovaní. Nemyslím teraz na nás, čo sa angažujeme v rámci občianskej spoločnosti a ktorých premiér bez námahy zosmiešňuje označeniami typu ľudskoprávni svätuškári. Myslím na verejnú ochrankyňu práv, ktorej správu o dodržiavaní ľudských práv predloženú poslancom Národnej rady SR v lete minulého roku doteraz nezaradili na program parlamentného rokovania a ktorej nedávno nedali slovo na rokovani vlády a premiér pred médiami spochybňoval neustrannosť jej rozboru prešetrovania zásahu na Budulovskej ceste v Moldave nad Bodvou a označoval jej činnosť za politickárčenie.

Poznajú podľa vás slovenskí politici a zákonodarcia reálnu situáciu, v akej žijú chudobní v tejto krajine?

Podľa mňa poznajú. A poznajú aj slabú mobilizačnú schopnosť najchudobnejších a nízku solidaritu verejnej mienky s nimi. A z toho vychádzajú.

Za rozhovor i za neúnavnú sisyfovskú prácu v oblasti obhajoby ľudských práv a rovnako dôležitú vedeckú prácu podakovala Daniela Obšasníková.

predsa je tento zákon jedným z pilierov rómskej reformy a vyšiel z dielne rómskeho splnomocnenca, takže čo má spoločné s majoritou?

No zákony sa neprijímajú len pre jednu časť občanov, ale pre všetkých. Otázne je, či sa tento zákon bude uplatňovať rovnako na Rómov aj Nerómov. Som zvedavý, podľa akého kľúča sa budú vyberať ľudia, ktorí si dávku v hmotnej núdzi budú musieť odpracovať, a ktorí nie. Kto bude rozhodovať o tom, kto je neprispôsobivý a kto nie? A podľa akých kritérií? Tento zákon nesie so sebou veľa otáznikov a zatiaľ žiadne odpovede. Namiesto rozvoja prináša len represiu, ne-nesie so sebou žiadny pozitívny odkaz, žiadnu alternatívu pre tých, ktorí pracovať chcú, ale za scestnať sa je pre nich len utópia, ktorej už asi nikto z tohto sociálneho prostredia neverí. Táto spoločnosť veľmi rada generalizuje a vynáša rýchle súdy motivované skôr princípom kolektívnej viny, než na základe faktov. Zdá sa mi scestné a tragické, ak spoločnosť trestať ľudí za to, že im nedokáže vytvoriť pracovné prí-

Peter Pollák, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity odpovedá na otázky k zmenám v zákone o hmotnej núdzi (časť I.)

Ako sa mám uchádzať o odpracovanie 32 hodín mesačne k získaniu plnej výšky dávky v hmotnej núdzi? Potrebujem na to nejaké žiadosti? Kde všade sa môžem uchádzať o odpracovanie 32 hodín?

Poberateľ dávky v hmotnej núdzi sa nebude musieť individuálne, sám uchádzať o odpracovanie 32 hodín mesačne k získaniu dávky v hmotnej núdzi. Na základe písomnej dohody medzi úradom práce, sociálnych vecí a rodiny a obcou alebo organizáciou, ktorej zriaďovateľom je obec alebo medzi organizáciou, ktorou môže byť aj mimovládna organizácia a sprostredkúva dobrovoľnícku činnosť, budú tieto činnosti občanom ponúkané buď priamo od organizátora prác alebo prostredníctvom úradu. Nie je však vylúčené, že sa občan priamo obráti napríklad na neziskovú organizáciu na výkon dobrovoľníckej činnosti, avšak podmienka uzavretia písomnej dohody medzi úradom a takouto organizáciou pre dávku trvá. To znamená, že nezisková organizácia sa obráti na úrad, s ktorým podpíše písomnú dohodu. Písomná dohoda bude obsahovať identifikačné údaje účastníkov dohody, miesto a druh menších obecných služieb, dobrovoľníckej činnosti alebo prác na predchádzanie mimoriadnej situácie.

Kto mi má poskytnúť informáciu o zmenách v zákone o hmotnej núdzi? Poradenskú činnosť v oblasti hmotnej núdze poskytuje úrad práce, sociálnych vecí a rodiny prípadne aj obec, resp. informácie môžu poskytovať aj organizácie zaoberajúce sa poradenstvom a aj Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Musí mi obec zabezpečiť prácu, aby som mohol získať celú základnú dávku v hmotnej núdzi? Čo v prípade ak mi nikto neponúkne možnosť odpracovať si základnú dávku?

Plnoletý práceschopný občan získa nárok na dávku v hmotnej núdzi (jednotlivec) alebo jej časť (u rodín s deťmi) len za podmienky, že 32 hodín mesačne bude vykonávať menšie obecné služby, dobrovoľnícku činnosť alebo práce pri predchádzaní, odstraňovaní následkov živelných pohrôm, havárií, katastrof a podobne v čase vyhlásenia mimoriadnej situácie. Základným predpokladom tejto podmienky však bude, že mu takáto činnosť bude ponúknutá.

Znamená to, že ak mu žiadna činnosť ponúknutá nebude, dávka v hmotnej núdzi bude priznaná po splnení ostatných zákonných podmienok v plnej výške.

Mám nárok aj na aktívnych príspevkov? Ako a kde sa mám o neho uchádzať? Na to, aby sa mohol občan uchádzať o aktívnych príspevkov za výkon menších obecných služieb, musí byť splnený predpoklad, že obec uzatvorila s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny dohodu o menších obecných službách pre obec. Ak táto dohoda je, tak obec uzatvára s občanom dohodu o podmienkach vykonávania menších obecných služieb pre obec v rozsahu 64-80 hodín mesačne.

Chcem si zvýšiť dávku v hmotnej núdzi o aktívnych príspevkov, chcem byť aktívny, no obec mi prácu na aktívnych príspevkov neponúkne. Na koho sa mám obrátiť?

Dlhodobu nezamestnaný občan, ktorý je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi, evidovaný na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, môže miestne príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny požiadať o zaradenie na výkon aktívnej činnosti formou menších obecných služieb pre obec alebo menších služieb pre samosprávny kraj. Žiadosti o zaradenie uchádzača o zamestnanie na výkon aktívnej činnosti sú k dispozícii na každom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a na stiahnutie na webovej stránke ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny: http://www.upsvar.sk/sluzby-zamestnanosti/nastroje-aktivnych-opatreni-na-trhu-prace/aktivacna-cinnost/prispevok-na-aktivacnu-cinnost-formou-mensich-obecnnych-sluzieb-pre-obec-alebo-formou-mensich-sluzieb-pre-samospravny-kraj-52.html?page_id=13087.

Žiadateľ sa taktiež môže informovať u oprávnených organizátorov aktívnej činnosti, či takúto činnosť nevykonávajú, resp. nebudú vykonávať a zaujímať sa o možnosti jeho zapojenia do týchto aktivít.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov presne definuje oprávnených organizátorov aktívnej činnosti. Menšie obecné služby pre obec sú organizované obcou alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zriaďovateľom je obec. Menšie služby pre samosprávny kraj sú organizované samosprávnym krajom alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zakladateľom alebo zriaďovateľom je samosprávny kraj. A je na rozhodnutí príslušných právnických osôb, či budú organizovať menšie obecné služby pre obec alebo menšie služby pre samosprávny kraj a požiadajú miestne príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny o poskytnutie príspevku na aktívnu činnosť. Príspevok je možné použiť na úhradu časti nákladov na osobné ochranné pracovné prostriedky, úrazové poistenie dlhodobu nezamestnaných občanov, časti nákladov na pracovné náradie a časti ďalších nákladov, ktoré súvisia s vykonávaním menších obecných služieb pre obec alebo menších služieb pre samosprávny kraj, a na úhradu časti celkovej ceny práce zamestnanca, ktorý organizuje aktívnu činnosť. Pripravil Roman Čonka

♦ Pomôže rómska reforma aj mladým? Foto: Jozef Ferenc

ležitosti. Je nespravodlivé a kontraproduktívne vopred odsúdiť celú etnickú skupinu ako príživníkov, ktorých treba prinútiť pracovať. Práve toto spomínaný zákon chciac nechtiac predznamena-áva a v ľudoch len potvrdzuje dávno zakorenené predsudky. Jediným rozumným riešením by bolo celoplošné vytváranie pra-

covných príležitostí. Ľuďom najprv treba ponúknuť reálnu možnosť zamestnania a až potom sa ukáže, kto chce a kto nechce pracovať. Namiesto represie treba priniesť pozitívnu alternatívu, ktorá spoľahlivo oddelí zrno od pliev. Silne pochybujem, že to tento zákon dokáže.

Braňo Oláh

Neviem, kde sa vo mne tá odvaha nabrala

♦ **Pani Antónia Pustajová pred školou, kde nosila jedlo.**

poznali, lebo to boli partizáni z dediny. A oni mu hovoria: „Edo, utekaj dolu domov. Ak vás tu chytia, postrieliajú vás.“ Nemysleli len našu rodinu, pretože tam bolo veľa rodín. Aj „bieli“ tam boli, s koňmi, s vozmi. Povedali nám, že Nemci sú už neďaleko.

Poslúchli ste ich?

Áno, utekali sme domov. Keď sme prišli už domov, tak sme našli sviňu, čo sme ju chovali. Otec ju zabodol ešte predtým, ako sme utekali do hory. Nechali sme ju na dvore. No keď sme prišli domov z tej doliny, tak už boli na Balogu Nemci. Boli tu aj tanky. Tŕpli sme, že čo s nami idú robiť, či prídu hore k nám. Bolo tak počuť, že keď nás pochyťajú, tak nám budú oči vyberať. Takéto strašné veci že nám budú robiť. Veľmi sme sa báli. Ani von sme nešli z domu. Veľa nás bolo, ale sme sa pomestili v tom strachu.

Prišli Nemci aj k vám?

My sme boli na Balogu v strede obce. Ale Rómovia z Pustého už horeli. Do jednej izby ich pokládli všetkých, aj ženy a deti. Začali tú osadu páliť. Bol tam medzi Nemcami jeden ukrajinský vojak. On povedal Rómom v tej kolibe: „Utekajte, aby vás nechytli, lebo ja toto idem zapáliť.“ Keď tá koliba zhorela, Nemci si mysleli, že Rómovia v nej umreli. My sme len videli ten obrovský oheň. Nevedeli sme, čo sa ide robiť, tak sme utekali z domu. Utekali sme k Rómom na Balog. Tam sme sa do jedného domu poskrývali. Nemci si mysleli, že Rómovia v tej kolibe

uhoreli, tak už bol pokoj. Ale my sme tam na Balogu trpeli, či nás idú postrieľať.

Ako to dopadlo?

K nám už Nemci chvalabohu neprišli. Keď už bolo tíško, hovorím otcovi: „Lační sme, poďme tú sviňu zobrať.“ Už sme nevládali od hladu. Tak sme ju s bratom spracovali.

Ako to bolo, keď Nemci dovliekli do dediny Rómov a partizánov, ktorých chytili?

To neboli Rómovia z našej dediny. Pochytali ich v hore. Neviem odkiaľ utekali, ale boli s partizánmi. Keď ich dovliekli do dediny, tak ich zavreli v škole. Aj partizánov, aj Rómov. Držali ich v tej škole. Mala som jednu kamarátku, „bielu“, tu z dediny. Ona nosila partizánom do školy jesť. Z dediny tam chodili s vedrami. Naši, Rómovia, nechodili, lebo sa veľmi báli. Moja kamarátka mi hovorila: „Prečo nenosíte jedlo tým Rómom, vieš aké sú tie deti hladné? Na mňa skáču, ale ja musím partizánom nosiť.“ Pýtala som sa jej, či by som mohla ísť. Povedala, nech mi mama navarí a pôjdem s ňou. Mama navarila do takých kandličiek. Mój otec tam nešiel, ani moje sestry. Veľmi sa báli, povedali mi: „Choď, nech ťa zastrelia.“

Koľko rokov ste vtedy mali?

Mala som vtedy dvanásť rokov. Ani neviem, čo to bolo vo mne, že som sa odvážila tam ísť. Bolo mi ľúto tých detí. To si ani neviete predstaviť, čo tie deti robili. Skákali na mňa, také boli hladné. Vravím im,

dajte mi kandličku, zajtra prídem znova. Mala som takú štvorlitrovú kandľu pred Rómom a trojlitrovú pre partizánov. Nevládala som ich nosiť. Ale bol tam taký chlapec v mojom veku, tak ten mi pomáhal. Hovorila som mu, aby sa tam už nevracal, aby išiel k nám. No mal tam rodičov, tak sa vrátil do školy k nim.

Ako dlho ste nosili jedlo do školy?

Zaniesla som asi päťkrát. Chytli ma na šiesty raz. Keď už ich dávali do radu pred školou, tak hodili aj mňa tam. Ja som mala tie kandličky v rukách. Zbadali ma tam školník a školníčka. Ona začala veľmi plakať. Kričala: „Bože, Edovo dievča, idú ju zaniest preč. Edovo dievča!“ Školník utekal pre farára. Ten prišiel a rozprával sa nemecky s vojakmi. Prišiel jeden z Nemcov a vyhodil ma z radu von. Školníčka ma chytila za ruku a rýchlo ma zanesla domov. Povedali, že ma nepustia von, kým ich neodvedú.

Čo sa stalo s tým malým chlapcom?

On sa vrátil k rodičom. Povedali im, že idú na prácu. Tak aj jeho odvedli s nimi. Odvedli ich do dolín, do Vydrowskej a Jergovskej doliny, a tam ich postrieliť.

Vedeli ste, že ich vedú na smrť?

Nevedeli sme hneď. Oni boli postrieľaní na dve strany. V dvoch dolinách ich zabili. Aj partizánov postrieľali. Potom prišli naši a hovoria, aby sme ich išli zakopať. Tak išli Rómovia, vykopali veľké jamy

a pochovali ich. Nemci vtedy odišli. Do rána tu nebolo jedného Nemca.

Čo sa stalo potom?

Potom prišli Rumuni. Tí sa tiskali k nám. Boli hladní. Mama čo varila, tak im všetko dala. My sme spávali na dlážke a oni na posteliach. Mój brat hrával na husle. Keď zbadali husle, pýtali sa, kto na nich hrá. Otec im povedal, nech si tie husle zoberú, no oni chceli toho, čo na nich hrá. Otec povedal, že chlapec sa učí na nich hrať. Zobrali ho so sebou, môjho brata. To bol zase obrovský strach, zobrali brata aj husle. My sme všetci plakali, že už je po ňom. Ale doviedol ho naspäť jeden Rumun. „Máte veľkého primáša a kým tu budeme, tak nám bude hrať,“ povedal. Moja mama už bola na srdce chorá po tom všetkom. Myslela si, že ho zobrali na smrť. Aj vtedy, keď ma hodili do radu, tak si mama myslela, že už je po mne.

Ako ste to celé zvládli?

Nedá sa o tom ani vypovedať. Stále sa mi o tom sníva. V noci aj plačem, že čo som prežila. Keď tak rozmýšľam, čo som všetko prežila, tak mi je veľmi ľúto. Mój muž bol tiež partizán. Spoznali sme sa ale až po vojne. Už je dvanásť rokov v zemi. Rada poviem to, čo sa stalo. Je to dôležité, aby sa to už nestalo druhýkrát. Nech pánbožko chráni od takej vojny. Všetkých ľudí nech chráni od takej vojny.

*Rozhovor s A. Pustajovou
a foto: Paula Ďurinová*

Prekal o duijo lumakro mariben pre Slovatiko avri murdarde the avri labarde pherdo romane komuniti. O nacista buterval phenenas pro Roma, hoj žutinen le partizanenge. Oda sas the čačipen le chochaviben, kana ča kamle tele te labarel u avri murdarel e komunita. O Roma nekh buter bešenas pro agor le gavengro paš o veša, u avka o majoritna džene prekal lende likerenas o žutipen le partizanenge. O džene ande o chaben andre osada u o partizana odoj avenas te lel, avka na musaj sas te phirel andro gav. O Roma aktivno žutinenas le partizanenge the andro gav Kalo Balog.

„Andro novembros 1944 ande o Nemci andro Kalo Balog vaj šovardeš Romen the partizanen, saven chudle andro veš. Thode len andro lokalno škola. O manuša andal o Kalo Baloge, jekhetane le rašaha Jozefoha Polačko-ha but dženen arakhle. Anenas lenge te chal, u the varesave gada lenge dine. O ěmčika slugađa na dikhle, hoj varekana andal e škola gele bute manuša, sar so avle. Žutinenas the o lokalna Roma,“ phenel o etnologos Arne Mann.

O gavutno rašaj Jozef Polaček žutin-das the duje romane čhajenge, save andre škola anenas o chaben. Jekh lendar sas adadives imar buter sar ochtovardeš beršengri Antonija Pustajova. Andro Kalo Balog bešel savoro peskro dživpen. O maribnaskre berša šunelas but

intenzivno, dži akana likerelles džides andre godi varesave buta. E romani osada andro Puste, kaj adadives dživel, o Ěmci andro mariben labarde tele.

O maribena paš o Kalo Balog sas nekh zoraleder kana sas o Slovatiko nacionalno opre uštiben. Sar oda sas, kana avelas o frontos pašeder?

Amen oleske ari na patahas. Na ča amen, no the o „pame“. No ale palis oda avlas, hoj aven o Ěmci, hoj te džas andal o khera. Sar ča šaj, avka thoďam savoro andro zajdi u denašahas andro veš. Kana odoj avlam, kerdam e jagh. Oda sas baro šil. Chudlas amen o partizana. Mire dades mište prindžarenas, oda sas o partizana andal o gav. U on leske phenen: „Edo, denaš tele khere. Te tumen adaj chudena, livinena tumen.“

Na gindinenas ča pre amari famelija, odoj sas imar but fameliji. The o „pame“ odoj sas, le grajčana, le verdanenca. Phen-de amenge, hoj imar o Ěmci nane dur.

Šundān len?

He, denašahas khere, kana avlam khere, arakhlam le bales, so likerdam. O dad la murdarđas angle oda, so denašlam andro veša. Mukhlam la pre dvora. No kana avlam khere andal o veš, imar andro Balog sas o Ěmci. Sas adaj the o tanki. Darahas, so amenca kerena, te avena opre ke amende. Avka pes phenelas, hoj kana

amen chudena, avka amenge o jakha avri lena. Ajse džungale buta hoj amenge kerena. But darahas. Ari na džahas andal o kher avri. Sas amen but, no andre dar savore odoj arakhlam than.

O Ěmci avle dži ke tumende?

Amen samas pro Balog maškar o gav. No o Roma pro Pusto imar labonas. Andro jekh kher len thode, savoren, the le džuvlen the le čhavoren. Chudle te labarel e osada. Maškar o Ěmci sas the jekh ukrajinsko slugadis. Of phendas le Romenge andre kodi koliba: „Denašen, hoj tumen te chuden, soske me oda džav te labarel.“ Kana e koliba labilas tele, o Ěmci gondolinde, hoj o Roma odoj mule. Amen dikhla ča odi bari jag. Na džanahas, so pes kerela, avka denašahas andal o kher. Ki o Roma pro Balog. Odoj pes garuďam andro jekh kher. O Ěmci džanenas, hoj o Roma andre koliba labile, avka imar dine smirom. No amen odoj pro Balog darahas, hoj amen avena te livinel.

Sar oda agorindas?

Ke amende, hala le Devleske, o Ěmci na avle. Kana imar sas pal savoreste, phenav le dadeske: „Bokhale sam, džas te lel le bales.“ Imar na birinahas bokhatar. Avka la le phraleha kerdam.

Sar oda sas, kana o Ěmci ande andro gav le Romen the le partizanen, so len chudle?

Oda na sas o Roma amare gavestar. Chudle len andro veš. Na džanav, khatar

denašenas, no sas le partizanenca. Kana len ande andro gav, phandle len andre škola. The le partizanen, the le Romen. Likerenas len andre odi škola. Sas man jekh amalin, „pari“ andal o gav. Oj lidžalas le partizanenge andre škola o chaben. Andal ogav odoj phirenas le vedrenca. Amare, o Roma na phirenas, soske but daranas. Miri amalin mange phenelas: „Soske na lidžan o chaben ole Romenge, džanes, save hine ola čhavore bokhale? Pre mande chučkeren, no me musaj le partizanenge te phiravel.“ Phučavas latar, teš aj the met e džav. Phendas, hoj mange e daj te tavel u džava laha. E daj tadas andre ajse pirora. Miro dad odoj na gelas, ari mire pheňa. But daranas, phende mange: „Dža, hoj tut te livinen.“

Keci berša sas tumenge?

Sas man dešuduj berša. Ari na džanav, so sas andre mande, hoj man sas e troma odoj te džal. Sajinavas le čhavoren. Oda ari našti te phenel, so ola čhavore kerenas. Chučkerenas pre mande, ajse sas bokhale. Phenav lenge, den mange pale e piri, tajsa palis avava. Sas man štarlitrigriri piri le Romenge u trinitrigriri le partizanenge. Na birinavas len te phiravel. No sas odoj jekh čavo andro mire berša u ov mange žutinelas. Phenavas leske, hoj te na džal pale, hoj te ačhel amenca. No odoj sas the leskro dad the e daj, gelas pale andre škola ke lende.

Keci phiravenas o chaben andre škola?

Ligendom pandžvar. Chudle man šovtovar. Kana len thovenas angle škola, čhide odoj the man. Sas man ola pira andro vasta. Dikhle man odoj o školnikos the e školnička. Oj chudlas bares te rovel. Vičhinelas: „Devla, e Eduskri čaj, len la. E Eduskri čaj!“ O školnikos denašelas vaš o rašaj. Oda avlas u vakerelas le slugadenca ěmčika. Avlas jekh Ěmcos u čhidas man avri. E školnička man chudlas vastestar u sig man cirdlas khere. Phende, hoj man na mukhena avri, dži len na lena pro aver than.

So pes ačhilas ole cikne čhaveha?

Ov gelas pale ki o dad the daj. Phende lenge, hoj džan buti te kerel. The les ile. Ligende len andro teluhipena, andre Vidrovsko the Jergovsko teluhipen u odoj len livinde.

Džanlan, hoj len lidžan pro meriben?

Na džanahas jekhvarestar. Livinde len pro duj seri. Andro duj teluhipena len murdarde. The le partizanen livinde. Palis avle o amare džene u phenen, hoj len te džas te paruvel. Avka gele o Roma, kopalinde duj bare cheva u parude len. O Ěmci palis gele. Dži tosar adaj na ačhilas jekh Ěmcos.

So pes ačhilas palis?

Pališ avle o Rumuna. Ispidenas pen paš amende. Sas bokhale. E daj so ta-

velas, savoro lenge delas. Amen sovasahas pre phuv, on pro vadī. Miro phral bašavelas pre lavuta. Kana dikhle e lavuta, phučenas, ko bašavel. O dad lenge phendas, hoj te len e lavuta, no kamenas ča le lavutaris. O dad phendas, hoj o čavo sikhlo l te bašavel. Ile les peha, mire phrales. Oda sas palis bari dar, ile le phrales the e lavuta. Savore rovahas, hoj imar hino mulo. No palis les andas pale jekh Rumunos. „Hin tumen adaj baro primašis u dži adaj ačas, bašavela amenge.“ Miri daj imar nasvalilas pro jilo pal oda savoro. Džanelas, hoj les ile the murdarde. The kana man čhide maškar ola Roma, džanelas, hoj imar hin pal mande.

Sar oda savoro prekal džidžilan?

Oda pes ari našti te phenel. Sakovar pal oda džav suno. Ratate te rovav, hoj so predžidžilom. Kana gindinav so savoro predžidžilom, phares mange hin. Miro rom sas partizanos. Prindžardam amen pal o mariben. Imar hino dešuduj berša tele phuv. Lošali som, hoj phenav, so pes ačhilas. Oda hin važno, hoj pes dujtovar oda imar na kerel. O Del amen te arakhel ajse maribnastar. Savore manušen hoj te arakhel ajse maribnastar.

*O vakeriben la Antonija Pustajovaha
Paula Ďurinova,
Preklad: Erika Godlová*

Ľudovít Petík: Príbeh môjho otca

◆ Ľ. Petík so svadobnou fotografiou svojich rodičov. Zobrali sa potom, ako sa otec vrátil z koncentračného tábora v Nemecku.

Ľudovít Petík pracuje takmer tridsať rokov ako vodič mestskej hromadnej dopravy v Prešove. Spolu s manželkou vychovali päť detí a pri výchove vždy kládli dôraz na vzdelanie. Dnes už aj jeho vnuk vyhráva hudobné súťaže. Lásku k hudbe má Ľudovít Petík v rodine, od detstva vyrastal obklopený hudbou. Dedo bol rezbár a zbieral hudobné nástroje. Jeho otec bol vynikajúci huslista. Počas druhej svetovej vojny si zažil veľmi ťažké chvíle. Práve husle a hudba ho vždy držali pri živote. Ľudovít Petík nám rozpovedal príbeh svojho otca pre dokumentárny film o útrapách a perzekúciách Rómov na Slovensku počas druhej svetovej vojny.

Ako sa váš otec dostal počas druhej svetovej vojny k partizánom?

V čase, keď Nemci napadli Slovensko bol môj otec vojak základnej vojenskej služby v Liptovskom Mikuláši. Bol tam asi pol roka aj spolu s tromi rovesníkmi, s ktorými vyrastal v tej istej dedine. Keď Nemci obsadzovali kasárne, tak spolu s týmito kamarátmi ušiel. Prišiel domov, ale jeho otec mu povedal, aby sa pridal k partizánom. Keby zostal doma, Nemci by ho tam našli a zastrelili, pretože vedeli, že bol vojak. Spolu s tými kamarátmi teda odišiel k partizánom. Pre môjho otca to bola taká povinnosť. Bolo to ale ťažké. Vedel, že ak ho zastrelia niekde v lese, rodičia ani nebudú vedieť, kde je.

Ako dlho zostal pri partizánoch?

Bojoval ako partizán dva alebo tri mesiace. Počas tých bojov sa presúvali. Bojovali pod velením jedného ruského dôstojníka. Po niekoľkých mesiacoch ich ale zajali Nemci a priviezli do Prešova do sokolovských kasární. Boli tu asi mesiac, kým na zhromaždili viac vojakov, ktorí ušli a bojovali s partizánmi. Sokolovské kasárne boli v tom čase obsadené Nemcami.

Čo sa dialo po tom mesiaci?

Otec mi hovoril, že ich naložili do vlaku a deportovali cez Poľsko do západného Nemecka. V tom čase keď Rómov a iné národnostne menšiny deportovali do koncentračných táborov, tak ten vlak zastavil aj v Osvienčime. Rómovia, ktorí boli v tých vagónoch tu museli vystúpiť a ostať. Keďže môj otec bol vojak, tak išiel do západného Nemecka.

Aké boli podmienky v koncentračnom tábore v západnom Nemecku?

V tom koncentračnom tábore to bolo veľmi ťažké. Boli tam nasadení na prácu. Celý deň robili cesty, chodili do lesa, vaľ pracovali. Prevažne také kopácke práce robili. Vojaci nad nimi držali stráž. Mohli si oddýchnúť len vtedy, keď mali fajčiarsku prestávku. Vtedy si museli všetci zapáliť. Môj otec, napriek tomu, že vtedy nefajčil, tak sa naučil fajčiť v tomto koncentračnom tábore.

Ako sa váš otec dostal do kapeľ, ktorá hrala pre nemeckých vojakov?

Prišiel jeden dôstojník a povedal, že kto je muzikant, nech vystúpi. Vystúpili piati, môj otec bol medzi nimi. Výborne hral na husle. Jeden učiteľ hral na klavír, jeden na trubku, na klarinet a ďalší bol harmonikár. Keď sa Nemci chceli zabávať, tak ich obliekli do tých nemeckých uniforiem a odviezli do hotelov. Tam sa Nemci zabávali a oni im hrali. Mali tú výhodu, že sa tam mohli aspoň najesť. Tiež viackrát kradli jedlo pre svojich spolubývajúcich v koncentračnom tábore. Toto bola jediná výhoda. Inak to bolo biedne, tá strava v tábore bola veľmi zlá.

To bolo už ku koncu vojny?

Otec, aj tí ostatní, ktorí hrali v hoteli pre Nemcov sa dozvedeli, že sa už blížila Rusi. Otec raz využil príležitosť, keď už Nemci boli trochu unavení aj opití, zobral uniformu jedného dôstojníka a ušiel. Traja ušli. Po pár dňoch ich dolapili. Zbili ich, dokopali, postavili k múru a chceli ich zastreliť. Bola tam žena jedného dôstojníka. Prišlo jej ich ľúto. Dôstojník, jej manžel, ich chcel zastreliť, no ona sa ich zastala. Povedala, že ak ich zastrelí, tak sa s ním rozide. Otec bol mladý, feďák, hral vynikajúco na husle. Zachránilo ho to, že táto žena cítila k nemu ľútosť. Urobil v tom čase nerozvážny čin, pretože každý sa síce snažil nejako odtiaľ dostať, ale kto bol chytенý, bol zastrelený. Tá žena mu fakticky zachráni-

la život. Toto stále otec hovoril a rozprávali o tom aj jeho kamaráti, ktorí s ním tam boli.

Jeho kamaráti sa tiež zachránili?

Áno, s nimi aj putoval domov. Nemci už boli slabí v čase, keď Rusi obsadzovali Berlín. Bolo to však stále ťažké v tom koncentračnom tábore. Otec hovoril, že toho, kto nevládal robiť, okamžite zastrelili. Potom ako Rusi dobyli Berlín sa môj otec vybral na cestu domov. Cestoval tri mesiace. Vtedy nebola možnosť, ako sa dostať zo západného Nemecka na východ. Cestoval pešo, stopom či v nákladných vagónoch. Otec sa vrátil na Slovensko veľmi chudý. Keď už prišiel domov, tak sa hlásil na vojenskej správe. Vedeli o tom, že bol zaistený a že ho deportovali do západného Nemecka. Opäť nastúpil na základnú vojenskú službu a odslúžil si dva a pol roka. On sám to nevedel pochopiť. Veď už mal predtým odslúžené vyše pol roka. Keď sa vrátil z koncentračného tábora, tak musel znova narukovať na vojnu.

Čo mu pomáhalo v živote?

Husličky. Tie ho držali pri živote. Prišiel z práce, najedol sa, zobral husle a cvičil. Nevedel kedy prestať, bol fanatik do husliček. Mal to dané už ako chlapec od Boha, že bude huslista. Už ako dvanásťročný bol vynikajúci huslista. Ako pätnásťročný hrával pánom v Prešove a bol veľmi žiadaný. Husle ho držali celý život.

Text a foto: Paula Ďurinová

Ľudovít Petík: E paramisi pal o miro dad

Ľudovít Petík kerel buti imar ki o tranda berša sar o šoferis andre foroskro manušengro transportos Perješiste. Jekhetane la romňaha bararde pandže čhaven u sako-var lenge thovenas pro jilo o skihluben. Adadives imar the leskro vnukos avri kheel o bašavibnaskre kompeteciji. Ľudovít Petík sikhľilas te kamel o bašaviben andre famelija, ciknorestar barolas paš e muzika. O papus čhinel o kašt u anelas o muzikakre inštrimenti. Leskro dad sas jekh baro lavutaris. Andro dujto lumakro mariben les sas bare pharipena. E lavuta the o bašaviben les likerenas paš o dživipen. Ľudovít Petík amenge phendas pal o peskro dad vaš o dokumentarno filmes pal o pharipena the o perzekuciji pro Roma andre Slovatiko andro dujto lumakro mariben.

Sar pes tumaro dad chudľas andro dujto lumakro mariben ki o partizana?

Kana o Nemci pele pre Slovatiko miro dad sas o slugadis andro Liptovsko Mikulašis. Odoj sas vaj jepaš berš jekhetane trine dženenca andro sajekh berša, so leha barile andro jekh gav. Kana o Nemci chudle o kasarni, ole amalenca denašas. Avľas khere, no leskro dad leske phendas, hoj te džal paš o partizana. Te ačhľlas khere, o Nemci les šaj arakhľe u livinde, vaš oda hoj džanenas, hoj sas o slugadis. Jekhetane ole amalenca gelaš ki o partizana. Miro dad oda dikhelas sar o musaj. Oda sas phares. Džanelas, hoj les te livinena varekaj andro veš, o dad, e daj ari na džanena, kaj hino.

Dži kana ačhľlas paš o partizana?

Sar o partizanos pes mareľas duj vaj trin čhon. Sakovar pro aver than. Len-gro šerutno sas jekh učo rusiko slugadis. Pal o varesave čhona len chudle o Nemci u ande les Perješiste andro sokolovska kasarnie. Odoj sas vaj jekh čhon, dži kana arakhľe buter slugaden, save denašle u gele ki o partizana. O Sokolovska kasarni likerenas o Nemci.

So pes ačhľlas pal o čhon?

O dad mange phendas, hoj len thode andro trenos u deportinde prekal o Poltiko andro zapadno Němciko. Ole divesende, kana le Romen the avere džene andal o minoriti deportinde andro koncentračna tabori, oda trenos ačhelas the andro Auschwitz. O Roma, so sas andro ola vagoni, musaj sa te džal avri u te ačhel odoj. Soske miro dad sas slugadis, gelaš andro zapadno Němciko.

Savi sas e situacija andro koncentračno taboris andro zapadno Němciko?

Andre oda koncentračno taboris oda sas but phares. Kerelas odoj buti. Savoro dives ačhavenas o droma, phirenas andro veš, but buti kereľas. Nekhubter kopalinenas. O slugada pre lende dikhenas. Te preačhel šaj sas ča kana len mukhle te pijel e thuvali. Savore džene musaj sas te pijel e thuvali. Miro dad, the te na pijelas, andre oda koncentračno taboris sikhľľilas te pijel o thuvale.

Sar pes tumaro dad chudľas andre kapela, savi bašavelas le němciķa slugadenge?

Avľas jekh učo slugadis u phendas, hoj ko džanel te bašavel, me džal angle. Angle uštarde pandž džene, miro dad sas maškar lende. But mištes bašavelas pre lavuta. Jekh sikhavno bašavelas pre zongora, jekh pre tubka, pro klarinetos u o pandžto pre harmoňika. Kana o Nemci kamenas te mulatinel, urade len andre ola němciķa uniformi u ile len andro hoteli. Odoj o Němci mulatinenas u on lenge bašavenas. Lačhipen sas, hoj šaj odoj te chale. Buterval čorde o chaben vaš o aver džene andro koncentračno taboris. Oda sas jekh o lačhipen. Aver sas čoripen, o chaben andro taboris sas čačes bilačho.

Oda sas ki o agor le maribnaskro?

O dad, the o aver džene, save bašavenas andro hotelos le Němcenge pen dodžanle, hoj imar aven o Rusi. O dad jekhvar chudľas e šanca, kana imar o Nemci sas čhinde the mate, iľas e uniforma jekhe uče slugadisķe u denašas. Trin džene denašle. Pal o varesave divesa len chudle. Marde len, ruginde, čhide ki e fala u kamle len te livinel. Sas odoj the e romňi jekhe uče slugadisķi. Chudľas len te sajinel. O učo slugadis, lakro rom, len kamelaš te livinel, no oj terďľlas paš lende. Phendas, hoj te len livinela, mukhela les. O dad sas terno, šukar, bares bašavelas pre lavuta. Hoj les e džuvľ sajnelas, oda leske arakhľas o dživipen. Oda so kerdas, sas o dilripen, sakones, so varesar kamelaš te denašel u chudle les, livinde. E džuvľ leske čačes arakhľas o dživipen. Oda o dad sakovar phenelas u pal oda vakerenas the leskre amala, so odoj sas leha.

Leskre amala pen arakhľe?

He, lenca avľas khere. Le Němcen imar na sas zor, kana o Rusi chudenas o Berľinos. Andro koncentračno taboris oda sas phares. O dad phenelas, hoj oles, so imar našti sas buti te kerel, jekhwarestar livinde. Palis o Rusi pen chudle andro Berľin u miro dad gelaš khere. Trin čhon pro drom. Na sas sar pes te chudel andal o zapadno Němciko khere, pro vichod. Džalas phindrenca, ačhavelas o vurdona vaj pro bare vagoni. O dad avľas khere pre Slovatiko u sas but šuko. Kana avľas khere, gelaš pro slugadipnaskro rajipen. Džanenas pal oda, hoj les chudle u deportinde andro zapadno Němciko. Mekh jekhvar gelaš andro slugadipen, ačhľlas hoj the jepaš berš. Oda leske na džalas andre godi. Imar angleder sas pro slugadipen buter sar jepaš berš. Kana avľas andal o koncentračno taboris, palis musaj sas te džal paš o slugada.

So leske žutinelas andro dživipen?

E lavutica. Oda les likerelas paš o dživipen. Avľas andal e buti, chalas, iľas e lavuta u bašavelas. Na džanelas kana dosta, sas fanatikos pre lavutica. Oda leske imar sar le čhavoreske diľas o Del avķa, hoj bašavela pre lavuta. Kana les sas dešuduj berša, imar sas jekh baro lačho lavutaris. Dešupandžeberšengro bašavelas le rajenge Perješiste u bares les kamenas. E lavuta les likerelas savoro dživipen.

Preklad: Erika Godlová

Nezabudnúť znamená pripomínať si

V Hanušovciach nad Topľou bol počas druhej svetovej vojny pracovný tábor, v ktorom sa ocitli Rómovia a „bieli“ vedľa seba ako nežiaduce živý. Rómovia boli nežiaducimi z etnického dôvodu, lebo nenapĺňali zvrátené predstavy o čistej rase, tí druhí sa tam dostali ako nežiaduci pre svoje presvedčenie a zásady. Takto sa spolu s Rómami v doplňujúcom tábore na rozhraní Bystrého a Hanušoviec nad Topľou ocitol aj môj otecko. Sice Neróm, ale s jasnými názormi na život, pravdu a spravodlivosť.

Z rozprávania môjho dnes už žiaľ nebohého otecka viem veľa o tom, čo museli v spomínanom mužskom tábore chlapci a muži vytrpieť. Rómovia i „bieli“ mali iba jedinú túžbu. Prežiť. Od môjho otecka viem o ranných nástupoch v mrazoch, ktoré boli počas vojny mimoriadne silné. Muži boli odvedení do tábora v teplej jeseni v ľahkých šatách. Takto slabó oblečení ráno čo ráno nastúpení čakali na svoj ortieľ. Rozpočítavanie sa na prvého a druhého znamenalo vždy len dve možnosti. Život alebo smrť. Ostaňeš, alebo ťa odsúvajú do koncentráku, z ktorého sa takmer

nikto nevrátil. Zima, strach o seba, o svojich blízkych a ešte hlad. Vychladnutá polievka z krmnej repy a kusok tvrdého chleba museli stačiť na celý deň. Práca na zákopoch v tvrdej zamrzutej zemi a choroby. K tým sa dobrovoľne nikto nepriznával. Muži radšej z posledných síl išli na nástup, jeden druhého podopierali, len aby nacisti nevyriekli ortieľ nad najslabšími. Keď sa tak stalo, bola práca navyše. Vykopať mŕtvym hrob... Toto nie je úryvok z filmu ani vymyslený príbeh. To je spomienka človeka, ktorý si počas života prežil svoje peklo. Peklo, ktoré ľuďom pripravovali iní... ľudia? Ako nazvať tých, čo sa povýšili do roly sudcov nad životom a smrťou? Tých, ktorí rozhodovali o tom, kto má miesto pod slnkom a kto už nie?

Spľnomocnenec vlády Peter Pollák položil 2. augusta 2013 vence aj k pamätníkom obeť rómskeho holokaustu v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici a v Dunajskej Strede. Pri tejto príležitosti sa večer uskutočnil v bratislavskej Redute slávnostný koncert, ktorý ná živo odvysielala RTVS.

Pamätný deň rómskeho holokaustu si pripomínajú nielen Rómovia vo svete na pamiatku likvidácie tzv. Ci-gánskeho tábora v koncentračnom tábore v Auschwitz-Osvienčime. Ten je dôležitým miestom aj pri poznávaní dejín rómskeho holokaustu. V polskom Osvienčime (Auschwitz-Birkenau) bol najväčší koncentračný tábor pre európskych Rómov zriadený v decembri 1942. Do tábora postupne priviezli okolo 20 000 Rómov zo Slovenska, Čiech a Moravy, Holandska, Belgicka, severného Francúzska, Poľska a štátov vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Väčšina z nich tu našla svoju smrť.

Od začiatku 90-tych rokov minulého storočia je 2. august predovšetkým z iniciatívy poľských Rómov a medzinárodných rómskych organizácií Pamätným dňom rómskeho holokaustu. Bol vyhlásený na pamiatku obeť nacistického vraždenia v Osvienčime, kde v noci z 2. na 3. augusta 1944 zavraždili v plynových komorách 2897 rómskych mužov, žien a detí!

Otázka rómskeho holokaustu je stále viac v centre pozornosti politikov. Koncom decembra 2007 poslanci hornej komory nemeckého parlamentu prijali rezolúciu vyzývajúcu na vybudovanie pamätníka miliónov obeť nacistického holokaustu Rómov a Sin-

tov. Výzva prišla 65 rokov po tom, ako veliteľ SS Heinrich Himmler podpísal tzv. Osvienčimský výnos, ktorý nariadil deportáciu príslušníkov týchto etnických skupín z územia Nemeckej ríše a k nej pripojených území do koncentračných táborov. Dekrét zo 16. decembra 1942 viedol k vyhladeniu najmenej pol milióna Rómov a Sintov.

Predseda Bundesratu Ole von Beust zdôraznil potrebu pripomínať si tragickú históriu spojenú s týmito dvoma komunitami, ktoré svojou populáciou 12 miliónov predstavujú najväčšiu menšinu na území Európskej únie.

Systém koncentračných táborov na území Poľska začal fungovať od mája 1940. Do Osvienčimu spočiatku zväžali väzňov z preplnených poľských väzení, ale tábor sa postupne stal najväčším miestom likvidácie ľudí počas druhej svetovej vojny. Zväžali tam sovietskych vojenských zajatcov a Židov z celej Európy. Boli dñi, kedy bol v tábore počet väzňov vyšší ako stotisíc. Nemeckí inžinieri v roku 1943 na príkaz Hitlera beštálne vylepšili proces hromadnej likvidácie ľudí. V súlade s táborovými hláseniami tu za deň likvidovali vyše štyri tisíc zajatcov.

V Osvienčime zavraždili celkovo počas vojny asi jeden a pol milióna osôb. Na základe iných údajov tam za-

hynulo až päť miliónov ľudí. Taký rozdiel v číslach sa vysvetľuje tým, že mnohých chorých alebo ranených, ktorí prišli do tábora, zabili bez toho, aby ich registrovali. Nepočítali sa ani tí, ktorí zomreli v dôsledku hladu, ťažkej práce a zdravotníckych experimentov realizovaných nacistickými lekármi. Na tomto smutnom mieste, v Osvienčime, bol v roku 1947 odhalený memorálny komplex. V barakoch sú expozície všetkých krajín, ktorých občanov zavraždili v tábore počas druhej svetovej vojny. Je medzi nimi aj expozícia venovaná rómskeho holokaustu.

Donedávna sa o rómskom holokauste mlčalo. Ani môj otecko nedostal po vojne potvrdenie o tom, že bol v pracovnom tábore v Bystrom. Keď sa ho po rokoch dožadoval, z Bratislavy mu odpísali, že v Bystrom tábor nikdy nebol! Tábor bol totiž na hranici Bystrého, ale evidovaný v katastrálnom území susedných Hanušoviec nad Topľou! Počuté nie je prežité...

◆ Peter Pollák si uctil obeť holokaustu v Hanušovciach nad Topľou. Foto: J. Ferenc

Prešli roky, druhá generácia našťastie žije v mieri. Ale to nám nedovoľuje zabudnúť. Nesmieme zabudnúť na obeť tých, čo vo vojne neprávom trpeli i umierali. Ale nesmieme zabudnúť ešte na jedno – byť ľuďmi. My sami vo vzťahu k druhým. Ľudskosť nesmie prehliadnuť! A nesmie byť dovolená iba vyvoleným! Daniela Obšasniková

D. Horváthová: Problém je v tom, že sa navzájom nerozprávame

Žena v najlepších rokoch. Manželka, matka dvoch dcér a dnes už aj babička. Stredoškolská profesorka Dagmar Horváthová z Michaloviec. Rómka, ktorej nerobilo problém pustiť ma do svojich trinástich komnát, hovoriť pravdivo o komplikovanom postavení Rómov na Slovensku, ale ani zaspomínať na detstvo, prezradiť podstatné o svojom manželstve, pozrieť sa späť za seba, na svoju životnú cestu, hovoriť o snoch a plánoch pre svoju rodinu, o víziách, ktoré by pomohli Rómom, ktoré by zlepšili život ľudí na Slovensku.

Kto bol a je pre vás oporou v živote?

Predovšetkým manžel. My dvaja sme si stále boli oporou. Vždy jeden ťahal chvíľku tú pomyselnú pílku. Manžel ma vždy podporil, keď som váhala, povzbudil ma, ak som mala pocit, že možno nemám na to, do čoho sa bolo treba pustiť. A ja som sa mu to vždy snažila oplatíť. Podporila som ho aj v myšlienke vyštudovať vysokú školu. Tešilo ma, že sa nedal odradiť od vysokoškolského štúdia. Hoci ho v mladosti neprijali na právo, rozhodol sa urobiť si vysokú školu už ako dospelý. Štúdium ukončil naraz s mladšou dcérou.

Čo vaša rodina? Ako si spomínate na svoje detstvo?

My, naša rodina, sme žili v osade, v dedine Hnojné, do mojich siedmich rokov. Bola to síce osada s infraštruktúrou, ale bola to osada. Tri domčeky vzdialené od dediny riadny kus. V tých domčekoch žila naša rodina a rodiny našich príbuzných. V našom dome sme bývali s rodičmi piati súrodenci. A ako si spomínam na toto obdobie? Priznám sa, že viem si predstaviť aj krajšie detstvo. Náš otec už ako dospelý si robil školu v Prahe, my deti sme ostali na starosť mame. A tá mala čo robiť, aby nás uživila. Chodila do rodín bielych pomáhať pracovať na poli a za to dostávala výslužku vo forme potravín. I napriek tomu som vtedy zažila, čo je to hlad... Iné to už bolo, keď sme sa z dediny presťahovali do mesta Michalovce.

Aká bola vaša cesta pred katedru? Kedy sa vo vás prebudila chuť byť pedagógom?

V Michalovciach sme bývali v dome hneď v susedstve školy. Vlastne odvtedy, čo sme sa tam nastahovali, som vedela, že chcem byť učiteľkou. Vzorom v chuti do štúdia bol pre mňa otec, ktorý bol zručný remeselník a v Prahe vyštudoval odbor

mechanizátor poľnohospodárskych strojov. Obaja, on i mama, boli pracovití ľudia. Otec zo mňa chcel mať lekárku, ale ja som od začiatku inklinovala k učiteľstvu. A tento cieľ vo mne ešte utvrdil môj stredoškolský triedny profesor Mikuláš Kasarda. Dnes vyučujem svojich žiakov slovenský jazyk a literatúru a nemecký jazyk tak, ako kedysi on mňa. Moja cesta k tomuto povolaniu bola priamočiara. Mala som jasný cieľ, ukončila som gymnázium a v štúdiu pokračovala na Filozofickej fakulte v Prešove. Za katedrou stojím už tridsať rokov.

Empatia. Zlepšilo by sa ňou vzájomné spolunažívanie? Chcú sa ľudia vôbec dnes vcítiť do kože druhého? Chcú ho chápať, nerobiť druhým to, čo by ich samých zraňovalo? Ja mám pocit, že empatia sa v ostatnom čase stáva luxusom. Vzácnou zriedkavosťou. Ako to vnímate vy ako človek, ako Rómka?

Často sa zamýšľam nad tým, či by to bolo iné, keby nerómovia skutočne vedeli, ako sa žije v osadách. Keby oni mali zážitok života v osade, boli by iní? Bolo by to správanie sa bielych k Rómom lepšie, inakšie ako je teraz? A možno je problém v tom, že sa navzájom nerozprávame o svojich po-

citoch. Vy bieli o svojich a my Rómovia o našich pocitoch, ublíženiach... Nie je tajomstvom, že postavenie učiteľa sa na Slovensku za ostatný čas zhoršilo. O tom, ako sa správajú študenti a žiaci k svojim učiteľom, by vedeli rozprávať moji kolegovia. A ak by povedali, že to správanie im ubližuje, tak s nimi súhlasím. Len ja musím povedať, že mne ubližujú oveľa viac.

Chcete povedať, že zažívate diskrimináciu, iné jednanie, ako by s vami niektorí jednali, keby ste neboli Rómka?

Odkedy sa pamätám, viem, že ľudia riešia moju pleť. Vždy som vnímala tie pohľady, gestá, pochybovanie. Stále ma to sprevádza. Diskriminácia. Vždy som najsamprv Rómka. Až potom sa dostanú až ku mne. Ako k človeku... Dnes mi to už ani neprekáža. Zvykla som si na to. Napríklad v škole. Normatívny spôsobili, že do škôl prijímajú aj žiakov, ktorí by sa v minulosti na určitý typ školy nedostali. Títo žiaci sa neučia, lebo sa učiť nemusia. A práve takí žiaci mi nemajú problém povedať: „Vy žijete z nás.“ Obhajovať Rómov pred žiakmi alebo aj pred dospelými sa neoplatí ani začať. Vtedy z nich ide taká nenávisť, až si poviete, že rozprávať sa s nimi neoplatí. Je jedno, či hovoríte so vzdelaným, nevzdelaným, dieťaťom alebo dospelým nerómom. Všetci hádzu Rómov do jedného vreca. Bez úcty a bez pochopenia. Nevedie to k ničomu. Rovnako, ako v diskusiách na internete. Vždy ma to len riadne zdeprimuje. Mne taký pocit dali zakúsiť už aj naši žiaci. Ublížilo mi to. Vždy mi to ubližuje, ale zároveň ma to posilňuje.

Áno. Viem, že pracujete spolu s manželom v tretom sektore. V Michalovciach ste založili informačné a poradenské centrum Rómov, od roku 2002 pracujete aj v Občianskom združení Nová cesta.

Ja mám pocit, že Rómov nikdy a nikde nemali radi. A je jedno, či sa pozriem do minulosti alebo na prítomnosť, či sa zameriam na Slovensko alebo za jeho hranice. V súčasnosti sa v štátnych a európskych dokumentoch hovorí o prioritě vzdelania, ktorým by sa mohla dosiahnuť zmena v živote Rómov. Myslím, že to nie je celkom tak. Zatiaľ by sa malo naraz viacerými zmenami. A to nielen vzdelávaním, ale aj zamestnávaním. Lenže ako zamestnať chudobného Róma so základným vzdelaním, keď na Slovensku ani pre vysokoškolákov niet práce? Bez práce nie sú peniaze a bez peňazí niet ničoho...

Ja si teraz dokončujem dizertačnú prácu a ak budem úspešná, budem mať titul PhD. No nemyslím si, že preto budem mať lepšie postavenie alebo ohodnotenie v práci. Na to sú iní vyvolení. Ja musím ísť do všetkého sama. Našťastie, že mám podporu mojej rodiny.

Viem, že ste v roku 2002 kandidovali v komunálnych voľbách za poslankyňu mestského zastupiteľstva v Michalovciach ako nezávislá kandidátka.

Áno. Už môj otec bol poslancom na miestnej úrovni. A hoci ja som vo voľbách neprešla, nepovažujem to za neúspech. Kandidovala som v nerómskom obvode a bolo pre mňa príjemným zistením, že som získala nemálo hlasov. Naďalej si myslím, že by sa rómske ženy mali dostávať do politiky a ukázať, že sa problémy dajú riešiť. Mojím zámerom je vplývať na Rómov, aby sa duševne nesegregovali od nerómov. Ak sa budeme segregovať, budeme stále na tej istej úrovni. Musíme sa usilovať o spolunažívanie. A snažiť sa o to, aby čo najviac Rómov bolo na takej úrovni, aby spoločnosť fungovala bez akýchkoľvek problémov. Zatiaľ by sme mali dobrými medziludskými vzťahmi.

*Text: Daniela Obšasníková
Foto: Jozef Ferenc*

E Dagmar Horvathovo: Problema hin oda, kaj jekhetane navakeras

Džuvli andro nekfeder berša. Romrii, daj duje čbajenge u adadžives the pburi daj. Sikblárdi pre maškarutni škola e Dagmar Horvathovo Michalovcatar. Romaňi manušiti savi nadaralas man te mukel ke peskere dešutrin kbera, te vakere čačipen pal o pbaripen le Romengero ke Slovensko, no the te pbenel pal peskere čhavorikane berša, te pbenel pal peskero dživipen le romeba, te dikbel palal pal peste, pro peskero dživipnaseskero drom, te vakere pal peskere sune the plani prekal peskeri famelija, pal o gondolipena save bi šigitinde le Romenge, save bi kerde o dživipen le nipege pre Slovačiko feder.

Ko sas the hin prekal tumende šigitindo manuš andro dživipen?

Nekbuter miro rom. Amen dujđzene peske šigitinahas. Mindik jekh cirdelas sikrica odi pillika andro dživipen. O rom man podporinlas te nadžanavas so sar, cirdelas man dureder te nadžanavas so sar, kaj man talam nane pro oda, andro oda so kampelas te kerel. U me leske mindik oda davas pale. Šigitindom leske the andro gondolipen te sikhfol pre uči škola. Somas but lošadi kaj kamla te sikhfol pre uči škola. The prekal oda kaj andro terne

berša les naile pro pravo, rozhodňinda pes te kerel peske uči škola imar sar barardo manuš. Dophirda e škola jekhetane la cikneder čhaha.

So tumari famelija. Sar gondolinen pro tumare čhavorikane berša?

Amen, amari famelija dživahas andro taboris, andro gav Hnojne, andro mire efa berša. Has oda taboris kaj sas e infraštruktura, no has oda taboris. Trin kherora dural le gavestar. Andro kala kherora dživelas amari famelija the famelija amara fajtake. Ko amaro

Chudoba je zlyhanie spoločnosti, nie jednotlivca

Je to alarmujúce. Čistá minimálna mzda je na Slovensku nižšia ako hranica chudoby.

Slovenská sieť proti chudobe vznikla v roku 2004 a má viac ako sto členov – individuálnych ako aj mimovládnych organizácií, pričom zastupuje približne 130 tisíc ľudí na Slovensku. V lete 2013 urobila zaujímavý prieskum rodného rozpočtu, ktorého cieľom bolo zistiť, koľko potrebuje rodina na Slovensku na normálny, dôstojný a slušný život. Z prieskumu, na ktorom popri Slovenskej sieti proti chudobe participoval aj Odborový zväz KOVO vzišlo, že na Slovensku na normálne prežitie štvorčlenná rodina potrebuje okolo 1500 eur.

S takým rozpočtom však nerátajú ani mnohé rodiny, v ktorých dvaja, alebo aspoň jeden člen pracuje. Nieto tí, ktorí sú odkázaní na sociálnu sieť. V prieskume sa rátalo s tým, čo bežná rodina potrebuje na to, aby mohla ako rodina fungovať. Bralo sa do úvahy, že rodina potrebuje zaplatiť nájom, zabezpečiť vzdelanie pre deti, potraviny, uspokojiť svoje zdravotné, duchovné potreby, ale napríklad aj kultúrne vyžitie. Napriek tomuto zisteniu sa vývoj na Slovensku ubera opačným smerom. Je stále viac tých hlasov, ktoré tvrdia, že ľudia by sociálne zabezpečenie zohľadňujúce skutočne reálne potreby na dôstojný život zbytočne rozmaznávalo a ochudobňovalo štátnu kasu. Že sa bez práce a bez možnosti pracovať budú musieť uspokojiť s jedným teplým jedlom vo forme polievky...

To, že veľká časť ľudí, dokonca aj pracujúcich, nemá na zaplatenie ošetrovania u zubára, že zanedbávajú svoj zdravotný stav a kvôli chudobe vyhľadávajú ošetrovanie až v krajnej núdzi, kedy je už zvyčajne neskoro a liečba je nákladnejšia ako prevencia vo forme slušne platenej práce a dávok, ktoré by umožňovali dôstojný život – už akosi nikoho nezaujíma. Len dôsledky tohto nezaujmu a nerozumy sa už začínajú prejavovať. Ľudia sa radikalizujú, a tak na Slovensku vážne hrozí, že popri chudobe budeme musieť čeliť ešte nepokojom a možno i niečomu horšiemu!

Pod pojmom chudoba si každý predstavuje niečo iné. Pre Európsku úniu, vrátane Slovenska je typická tzv. relatívna chudoba. Znamená to, že človek je chudobný až vtedy, keď zažíva hlad alebo chlad. V segregovaných oblastiach, ako sú i rómske osady, a nielen v nich, je takýchto prípadov neúrekom. Dôchodcovia na slovenskom vidieku mrznú v nevykúrených obydliach, nezdravo sa stravujú. Kto ponese zodpovednosť za to, že tisíce ľudí nemôžu žiť normálnym životom hodným človeka 21. storočia?

Ako na rokovaníach Slovenskej siete proti chudobe často správne zdôrazňuje člen jej výboru Jozef Balica, ktorý je členom predsedníctva Odborového zväzu KOVO: „S chudobou sa spája príjem a kúpyschopnosť obyvateľstva. Štatisticky kúpyschopnosť obyvateľstva výrazne poklesla. Znížila sa spotreba domácností, čo potom pociťujú aj malí

a strední podnikatelia. Je nevyhnutné zvýšiť príjmy na Slovensku, lebo Slovensko nato má. Máme 80 % ekonomiky Európskej únie, ale platy máme 30-40% v porovnaní s EÚ. Za posledných štrnásť rokov sa preklopil pomer plátov o desať percent v prospech zisku kapitálu, čo znamená, že veľkopodnikatelia, teda tí, ktorí vlastnia kapitál, zbohatli, a tí, ktorí sa živia prácou – schudobneli. Myslím si, že k tomu prispel aj strašák krízy a ľudia sa jednoducho boja, že prídu o robotu, preto sú ticho. Zamestnávateľia zlyhávajú v etickej rovine, lebo vedia, že mzda nepostačuje na to, aby človek mohol slušne žiť, ale napriek tomu mzdy nezvyšujú a tým, ktorí sa toho dožadujú, povedia – *ak sa ti nepáči môžeš odísť*... Na Slovensku je veľmi nízky mzdový priemer, aj keď sa udáva priemerná mzda asi osemsto eur v hrubom, treba povedať, že takúto mzdu alebo vyššiu má iba tretina zamestnancov. A čo je horšie, na Slovensku sa nedodržiavajú medzinárodné dokumenty, ktoré hovoria o tom, že zamestnanec má dostať za svoju prácu mzdu na takej úrovni, aby zabezpečil slušný život sebe i svojej rodine. Ústava Slovenskej republiky hovorí o tom, že zamestnanec má dostať za odvedenú prácu takú mzdu, aby si zabezpečil slušnú životnú úroveň. Jeho rodina už odtiaľ nenápadne vymizla. V každom prípade by bolo zaujímavé, ak by niekto využil právo a dal na ústavný súd, či mzda okolo tristo eur v hrubom zabezpečuje dôstojnú životnú

úroveň podľa Ústavy Slovenskej republiky? Týmto sa však politici nezaoberajú, ani sa nechcú zaoberať. Na Slovensku je realita taká, že minimálna mzda jednoducho nechráni pred chudobou.“

Kam sa rúti krajina, v ktorej si ľudia slušnou prácou nezarobia na dôstojný život a v ktorej si politici evidentne neuvedomujú, ako sa žije ich občanom? Tým ľuďom, ktorí tam dolu od hradného či parlamentného kopčeka, kdesi na okraji krajiny, žijoria. Lebo život tých, čo nemajú možnosť pracovať, sa ani živorením už nazvať nedá. Takíto ľudia, a nie sú to jednotlivci, nie sú to iba Rómovia, nie sú to iba nevyzdelaní či leniví, riešia rovnicu má dať a dal – teda platenie svojich účtov, vrátane daní, poplatkov a nutných výdavkov z peňazí, ktorých niet – každý ako vie. Mnohí samovraždou, mnohí krádežami a inou kriminalitou. Hoci takýto zámer im bol odjakživa cudzí a sami by nikdy neboli povedali, že raz sa k takémuto kroku uchýlia.

Tisíce ľudí na Slovensku nežijú, ale špekulujú, ako vyžiť z peňazí, ktoré nemajú. Mnohí sú priam donútení k sociálnej kriminalite. Nechápem, prečo sa zbierajú údaje o tom, koľko sa pácha priestupkov, trestných činov len z toho dôvodu, že človek už nevie ako ďalej a v zúfalej situácii pácha trestné činy, aby prežil. Žiaľ, nevedú sa ani štatistiky samovrážd, ku ktorým sa mnohí uchýlia práve kvôli nedostatku, chudobe a neexistencii východiska. Nehovorí sa ani o rozvodovosti, ktorá je za rozbitými rodi-

nami kvôli práci v zahraničí. Nie je normálne, aby v mladšej rodine okamžite jeden z rodičov vycestoval za prácou do zahraničia, pretože tam práca je a možno je tam aj mzda vyššia. Zatiaľ čo na Slovensku by neprežili. Normálne nie je ani to, aby zamestnávateľia prepúšťali zamestnancov a tých, čo sa nechajú zatažiť prácou tak, že im neostáva čas ani sily žiť mimopracovný život. Nie je potrebné nič, len sa vrátiť na Slovensko k zdravému rozumu a k normálnosti. Vytvárajú pracovné miesta a nevykoriaťovať ľudí verejnoprospešnými prácami, ktoré sú vlastne nútenými prácami bez akýchkoľvek istôt a perspektív. Zvýšiť platy, lebo ak sa zvýšia platy, zvýši sa aj kúpyschopnosť obyvateľstva a v krajine opäť zavládne život, a nie pomalé umieranie, akého sme v súčasnosti svedkami.

Chudoba a jej dlhodobé neriešenie zo strany štátu a politikov spôsobujú, že ľudia sa stávajú voči sebe navzájom nevraživými a nenávisťnými. Jedna skupina viní druhú za zlú situáciu v krajine. Internetom sa táto nenávisť ako lavína šíri predovšetkým voči Rómom. Ale už i voči dôchodcom! Nedostatok ako keby bral ľuďom zdravý rozum, rozumný úsudok. Nie je tomu tak preto, lebo tým ľuďom zlyhali možnosti, ako prežiť túto realitu? Chudoba, ktorú si sami nezavinili, im rozbila rodiny, zmietla ich pod úroveň dôstojných ľudských bytostí. Tam, kde niet dôstojnosti, ťažko očakávať rozumnosť. A tá, čo je horšie, asi chýba tým, ktorí spravujú túto krajinu. Nevidia, alebo nechcú vidieť trá-

penie tých, o ktorých blaho by im malo ísť.

Ak človek nemôže vinou vonkajších okolností, v mierovom čase, prežiť dôstojne svoj jedinečný život, je za to niekto zodpovedný. A skôr či neskôr mal by za to niešť dôsledky. Nie je normálne, aby napríklad poslanci národnej rady v jeden deň schválili zákon, ktorý im umožňuje sedieť na viacerých platených stoličkách i drastický zákon o hmotnej núdzi. Lebo tí, ktorí berú i tri platy naraz a tvária sa, že ich výška je odvodená od vysokej miery ich zodpovednosti, sa raz budú musieť pozrieť pravde do tváre. Len aby to nebolo pre zbytok Slovenska už neskoro.

Nie je hanbou byť chudobným. Hanbou je byť politikom v krajine, kde matky nemajú čo dať deťom jesť, muži páchajú samovrázdy, lebo si nevedia nájsť prácu a deti nemôžu ísť do školy, lebo nemajú topánky... Možno by sa niečo zmenilo, keby sa kompetentní museli tým ľuďom pozrieť do očí. Keby sa všetko neschovávalo za milosrdné čísla. Bez ľudských tvárí...

Slovenská sieť proti chudobe považuje chudobu za zlyhanie spoločnosti a prejav slabnúcej politickej vôle presadzovať ideály slobody, rovnosti a sociálnej spravodlivosti. Rastúca chudoba je aj dôsledkom zabúdania na historickú skúsenosť, že mier a stabilita sa nedajú udržať v spoločnostiach, ktoré veľkej časti obyvateľstva odopierajú právo na dôstojný život.

Daniela Obšasníková, foto: Jozef Ferenc a Roman Čonka

kher dživahas amen – amari daj the o dad the pandž čhave, mire phrala the pheňa. U sar gondolinav pale pre ala berša? Phenav čačipen, kaj džanav peske te gondolinel avri the feder čhavorikane berša. Amaro dad imar sar barardo manuš peske kerelas e škola Prahate, amen o čhave ačhilam la dah. U la sas so te kerel kaj te dživas avri. Phirelas ko gore te šigitinel pro maľi u chudelas vaš oda o chaben. No the avka akor džanavas so hin bok... Aver oda imar sas kana geľam pal o gav te dživel andro foros. Michalovcate.

Savo sas tumaro drom prekal e katedra? Kanastar kame-nas te hel pedagogička?

Michalovcate bešahas andro kher so sas maj paš e škola. U olestar, kanastar ode geľam te bešel džanavas, kaj kamav te hel sikhľardi. Miro but baro dikhadu manuš sas o dad, savo sas but lačho remeselníkos u Prahate sikhaha pes avri sar mechanizator polnohospodarskich strojov. Soduť džene, ov the e daj sas but butakere manuša. O dad kame-las kaj te avav sastardi, no me kamavas but te hel sikhľardi. U ada kamipen ke ma mek bararda miro sikhľardo pre maškarutní škola o profesor o Mikulaš Kasarda. Adadžives me avka sar ov varekana man sikhavelas, sikhavav the me peskere sikhľarden slovačiko čhib the e literatura the e němci-ko čhib... Miro drom ke kadi buťi, profesija sas šukar rovno. Has man baro kamiben, dophir-dom o gimnazijum u palis pre Filozoficko fakulta Perješiste. U pal e katedra ačhav imar tranda berš.

E ematija. Has bi feder o jekhetano dživipen. Kamen o nipi adadžives te džanel ko sar dživel? Kamen oda te džanel, te nakerel avreske oda, so bi the lenge has but

nalačo? No mange pes zdel kaj e empatija andro ala berša hin luksus. Na but la dikhas. So phenen pro oda Tumen sar manušni, sar Romaňi džuvli?

But gondolinav pro oda, či bi oda sas aver, te bi o Naroma čačeste džanenas, sar pes dživel andro taboris. Te bi len sas odžido o dživipen andro romano taboris, sas bi aver? Sas bi o parne manuša kijo Roma feder, inakšeder sar akanake? U talam hin o problemos andro oda, kaj jekhetane navakeren pal oda so šunen. Tumen parne pal peskere u amen o Roma pal amare šuňibena, nalačhibena... Nane oda nič garudo, kaj o sikhľarde pre Slovensko pal kala el-šune berša hin gored. Džanenas the bi pal kada, sar o sikhľarde študenti the o čhave andre sikhľarde le učitelencia vakeren. U te bi phendenas kaj o vakereben lenge nane pal e dzeka, ta len dav o čačipen. Ča me mušnav te phenel, kaj mange keren buter nalačhibena.

Kamen te phenel, kaj predživen e diskriminacija, aver vakereben sar bi Tumenca varesave nipi bi vakerenas te bi nasanas Romaňi?

Kanastar pametinav, džanav kaj o nipi but vakerenas pal miri cipa. Mindik dikhavas o dikhiňiben, o gesta, napataben. Mindik oda manca sas. E diskriminacija. Mindik som elšunestar Romaňi manušni. U až palis pes dochuden ke ma. Sar ko manuš... Adadžives imar mange oda nakerel baro pharipen. Zvikňindom pro oda. Sar andre škola. O normativ kerde ada, kaj andre školi pes prilen the ajse sikhľarde, save bi andro purane berša pes andre ajši škola nadochudle. Ala sikhľarde nasikhľon, bo te sikhľon namušinen. U ajse sikhľarde mange lokeste džanen te phenel: „Tumen dživen amendar.“ U te ačhavel le Romen prekal ajse sikhľarde abo bararde manuša pes naoplacisalo. Akor lendar džal ajso nalačhiben, kaj peske phenav, kaj lenca nane pal soste te vakere. Oda hin jekh či vakeren le sikhľarde, nasikhľarde manušeha, čhavoreha či bararde manušeha Naromeha. Savore čhiven le Romen andro jekh gono. Bijal e pativ the achalipen. Naanel oda nič. Avka sar ke diskriminacija pro internet. Mindik man oda ča bareste cholarel, depriminel. Mange ajso šuňibene dine te šunel the amare si-

kikhľarde. But man oda dukhalas. Mindik man oda dukhal, no the zoraľarel.

He. Džanav, kaj peskere romeha jekhetane keren the ko trito sektor. Michalovcate zathodan informačno the poradensko centros prekal o Roma, le beršestar 2002 keren the buťi ko Občiansko združenie Nevo drom.

Mange pes zdel, kaj le Romen ňikda the ňikhaj narado dikhe-nas. U oda hin jekh, či dikhava berša pale abo akanutne berša, či dikhava pro Slovensko abo pal leskere hraňici. Ko akanutne phuva the europakere dokumenta pes vakereb pal e priorita te sikhľol, saveha bi pes šigitinda te dochudel o visariben ko Romengero dživipen. Gondolinav peske, kaj oda nane až avka. Kampel te chudel butere keribenenca, visaribenenca jekhvares-te. U na č ale sikhavibnaha, no the la butaha. No sar te del buťi le čore Romes te les nane ča bazutni škola, te pre Slovensko aňi le manušen la uča sikhľardahane buťi? Bijal e buťi nane love u bijal o love nane nič...

Džanav, kaj ko 2002 berš kandidinenas ko komunalna volbi vaš e poslankiňa ko forutno dochudľipen Michalovcate sar nezavislo kandidatka.

He. Imar miro dad has poslancos ko forutno than. U the me andro volbi napregelom, nane oda prekal ma varesavo baro nalačhiben. Kandidinavas ko naromano obvodov u has prekal ma but lačo džanľipen ada, kaj chudľom nafrima han-gi. U the dureder peske gondolinav, kaj bi o romane džuvľa bi majinenas te dochudel andre politika u te sikhavel, kaj o problema pes den te kerel avri. Kamav te kerel prekal o Roma, kaj pal e vodi pes te nasegregonel le naromendar. Te pes segreninaha, avaha mindik pro jekh than. Mušinas te kamel te dživel jekhetanes. U but te kamel oda, kaj o but Roma te hen pro ajso than, kaj o jekhetañiben te džal bijal o bproblema. Te chudel kampel le lačhe maškarmanušenge-re dživipnaha, lačhe dživipnaha jekhetanes.

Preklad: Inga Lukáčová

O pracovných táboroch – časť I.

Rómovia v čase vojnového slovenského štátu a vznik prvých pracovných táborov

Už skoro sedemdesiat rokov uplynulo od ukončenia druhej svetovej vojny, ktorá mnohým ľuďom priniesla iba utrpenie a bolesť. Toto tvrdenie platí aj pre príslušníkov nášho národa. Na našom území bol tesne pred vypuknutím druhej svetovej vojny, v marci 1939, vyhlásený slovenský štát, naoko síce samostatný, ale mnohí z jeho vrcholných predstaviteľov na čele s prezidentom J. Tisom boli zástancami fašizácie jeho politiky a úzkej spolupráce s Nemeckom. Bolo to aj preto, lebo tento štát vznikol pod patronátom Nemecka a vďaka jeho vrcholnému predstaviteľovi – kancelárovi Adolfovi Hitlerovi. Nedemokratické prvky fašizmu sa začali prejavovať hneď v prvých mesiacoch po vzniku samostatnej republiky. Slovenskí politici prijímali opatrenia zamerané voči niektorým etnickým skupinám slovenského obyvateľstva, hlavne Židom a Rómom. Zároveň sa hľadali spôsoby, ako sa v slovenských podmienkach vyrovnáť s týmto obyvateľstvom na základe odporúčaných nemeckých riešení.

V Nemecku sa po nástupe Hitlera k moci postupne začali presadzovať rasistické teórie o čistote germánskej rasy a prijímali sa opatrenia na etnické čistky (na základe tzv. Norimberských zákonov z roku 1935) voči Židom, Rómom a aj voči iným národom, napríklad Slovanom, ktoré sa však realizovali hlavne v čase vojny po okupácii Poľska, Československa a iných krajín. Cieľom konečných nemeckých riešení týchto problémov bolo internovať a využiť týchto ľudí ako lacnú pracovnú silu, a potom fyzicky likvidovať spomínané obyvateľstvo, najčastejšie v koncentračných táboroch. Podobnú politiku chcelo Nemecko presadzovať v priebehu druhej svetovej vojny aj v tzv. satelitných spriatelenej krajinách, medzi ktoré patrili aj slovenský štát.

Vznik Slovenskej republiky v marci 1939 a jej existencia v čase druhej svetovej vojny z pohľadu viacerých historikov bola hodnotená v minulosti, ale aj dnes v negatívnom zmysle. Novovzniknutý štát mal autoritatívny charakter, ktorý sa najviac prejavoval v už spomínanom neludskom a rasistickom postoji voči niektorým skupinám svojich obyvateľov. Na slovenskom území v tom čase okrem Slovákov žili aj príslušníci iných národov, národnostných menšín a etnických skupín – Židia, Cigáni – Rómovia (v práci používam pojem Róm – Rómovia a označenie Cigán – Cigáni uvádzam v kontexte s dobovou terminológiou, pozn. autora). Práve voči posledne menovaným skupinám, ktoré boli označované v tom čase ako neárijské obyvateľstvo, štát postupoval nepriateľsky, s cieľom vytlačiť ich zo spoločenského života a diania na okraj spoločnosti.

Na základe nemeckých odporúčaní slovenský štát v roku 1942 skoro úplne vyriešil (až na výnimky) „problém“ so slovenskými Židmi, ktorí boli deportovaní mimo územia Slovenska a tisíce z nich zahynuli v nemeckých koncentračných táboroch. Tak hovoríme o holokauste, ktorý postihol toto etnikum, nielen na Slovensku.

Časom prišiel rad aj na vyriešenie „problému“ s ďalším neárijským etnikom na Slovensku – Rómami. Začalo sa to už v prvých mesiacoch vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 obmedzovaním ich slobôd, neskôr to pokračovalo zaraďovaním rómskych mužov (spôsobne aj celých rómskych rodín s cieľom ich prevýchovy) na nútenú prácu do pracovných útvarov – táborov a v rokoch 1944 – 1945 aj deportovaním do koncentračných táborov, či vyvražďovaním priamo na slovenskom území. Aj v prípade Rómov môžeme hovoriť o holokauste, ktorý tento pojem oni pomenúvajú ako Porajmos (tiež Porramos, Pharrajimos alebo Rómsky holokaust). Tak bol označený pokus nacistického Nemecka, vojnového štátu Chorvátska (existoval v rokoch 1941 – 1945), vojnového Maďarska (za vlády M. Hortyho) a ich spojencov o vyhladenie Rómov v Európe v priebehu druhej svetovej vojny. Rómovia boli spolu so Židmi definovaní ako

„nepriatelia rasovo čistého štátu“ podľa Norimberských zákonov, a preto mali byť vyvraždení.

Od týchto vojnových udalostí uplynulo už viac ako sedemdesiat rokov, a tak sa mohlo stať, že terajšie generácie už na tieto ukrutnosti zabudli. Je preto dôležité pripomínať si tieto udalosti. V nasledujúcich riadkoch chceme čitateľov zoznámiť so základnými faktami o postoji a politike predstaviteľov Slovenskej republiky voči Rómom v čase druhej svetovej vojny, o opatreniach ktoré boli voči nim urobené, o ich zaraďovaní do pracovných útvarov – táborov všeobecne na Slovensku, ale najmä v Hanušovciach nad Topľou v roku 1942 a jeho pracovných stredísk v roku 1943. V tejto súvislosti poukazujeme na doteraz nespracované a málo známe fakty o spomínaných udalostiach z dochovaných archívnych dokumentov v podmienkach okresu Vranov nad Topľou.

S konkrétnou myšlienkou vytvoriť na Slovensku pracovné tábory či pracovné útvary nútenej táborovej koncentrácie alebo pracovné strediská, sa stretávame v zákone č. 129/1940 schválenom slovenskou vládou. Cieľom bolo sústrediť ľudí, ktorí sa vyhýbali práci podľa nariadenia o pracovnej povinnosti, predovšetkým všetkých nezamestnaných a neúplne zamestnaných osôb vo veku od osemnást do šesťdesiat rokov, ktorí boli povinní nastúpiť a zotrvať v práci prikázanej im okresnými a notárskymi úradmi. Na príprave pracovných útvarov sa spolupodieľal aj Ústredný úrad práce. Následne po vydaní vyhlášky č. 137/1941, na jej základe pripravil Ústredný úrad práce smernicu, v ktorej sa uvádzalo, že tieto útvary boli definované ako pracovné miesta na hospodárske využitie pracovných síl so zreteľom výchovným a karanténym. Smernica uvádzala vypracovaný štatút týchto zariadení a určovala podmienky, za akých môžu tábory vzniknúť, na akých miestach, ako majú fungovať (obsahovala informácie o zabezpečení velenia tábora, stravovaní, zdravotnej starostlivosti, ochrane, strážení, dozore zo strany žandárskych jednotiek, dennom poriadku, pracovnej dobe, delení zaraďencov v táboroch, ich finančnom ohodnotení). V nasledujúcom období sa niektoré opatrenia uvedené v spomínanej smernici upravovali podľa praktických skúseností, ktoré sa získali počas fungovania prvých pracovných útvarov zriadených v rokoch 1942 – 1943.

Prvé pracovné útvary, ktoré sa mali zamerať hlavne na ekonomické využitie tzv. árijského asociálneho žilvu, boli otvorené až v roku 1941 (hoci vládna vyhláška o zriaďovaní pracovných útvarov – táborov bola schválená už v roku 1940). Vznikli v katastri obce Očová pri Zvolene (vznikol 26. mája 1941 a zanikol 20. novembra 1941), kde zaraďenci pracovali v štátnych lesoch a Moste na Ostrove v okrese Bratislava-vidiek (vznikol 10. júna 1941 a zanikol 10. decembra 1941), tu robili pri výstavbe štátnej komunikácie. Existovali len niekoľko mesiacov, lebo už pri ich zriaďovaní sa predpokladalo, že budú mať iba dočasný charakter. V roku 1941 boli preto ešte vytvorené pracovné útvary v Kapušanoch (pri Prešove), Nižnom Hrabovci a Lipníkoch. Zaraďenci z posledných dvoch zmienených útvarov vykonávali pomocné práce pri stavbe železnice Prešov-Vranov nad Topľou-Strážske. Presný dátum zániku útvarov nie je uvádzaný, výnimku predstavuje iba pracovisko v Lipníkoch, ktoré bolo, podobne ako objekt v Moste na Ostrove, zrušené 10. decembra 1941. Špecifické miesto v zostave pracovných útvarov mal objekt na samote Lipníky pri obci Vagaš (od roku 1948 má pomenovanie Šarišská Poruba) v okrese Prešov. Od 1. júla 1941 do 10. decembra 1941 prechodne fungoval ako internačné zariadenie pre dospelých židovských mužov, ktorí sem boli zaraďovaní nielen z rasových, ale i politických dôvodov. Tábor bol zrušený kvôli dlhodobým ochoreniam zaraďencov. Už v roku 1941 vzniklo aj niekoľko osobitných pracovných útvarov aj pre Rómov, ako neárijských občanov, a to v katastrach obcí Krupina a Dobrá Niva. Bol to pokus, ako interno-

Okres. organizácia H.S.L.S.
Vranov

Čís: 61/1942.

Vec: Vystahovanie Cigánov--
požiadanie.

Vranov n/T., dňa 30. júna 1942.

O k r e s n ý ú r a d ,

V r a n o v n/Topľou.

Podľa usnesenia výboru okresnej organizácie HSLS vo Vranove nad Topľou dňa 28. júna 1942 prosím aby sa čím prv prikróčilo k vystahovaniu resp. k sústredeniu Cigánov do pracovných stredísk najmä kočovných.

V ostatnom čase Cigáni robia veľké škody na poľnohospodárskych plodinách tým, že vytrhávajú zemiaky a odtrhávajú klasy z obilia, ktoré si opekávajú na ohni a jedia. Tým veľmi poškodzujú roľníkov a štát.

N a s t r á ž !

Okr. tajomník HSLS:

Števo S o l š ar,

Okr. predseda HSLS:

Ján D o n i d ,

Okresný úrad vo Vranove n/Topľou	
Došlo:	-2. JUL 1942
Číslo:	1114/42 prez. Príbeh...
Predošlé číslo:	Reforma: I

Resolúcia...

8. JUL 1942

Ok

S

◆ Požiadavka Hlinkovej strany vo Vranove o vysťahovanie Rómov do pracovných táborov.

vať celé rómske rodiny, kde muži pracovali v kameňolomoch a ženy časť práce vykonávali doma a v útvarových zariadeniach (pri čistení, upratovaní, varení či ošetrovaní). Cieľom týchto útvarov mala byť prevýchova rómskych rodín k pracovitosti a povinnosti zaistiť si živobytie.

Medzi obyvateľmi Slovenska žili ľudia, ktorí nemohli byť podľa ústavného zákona o štátnom občianstve z 25. septembra 1939 plnoprávnymi štátnymi občanmi. Patrili k nim predovšetkým Židia, ktorí nemohli získať štátne občianstvo. V prípade Rómov bolo hodnotenie komplikovanejšie. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 18. júna 1940 označovala pojmom Cigán „iba príslušníka cigánskej rasy pochádzajúceho z nej po oboch rodičoch, ktorý žije životom kočovným alebo usadlým sice, ale sa vyhýba práci“. Takto boli medzi rómske obyvateľstvo zaraďovaní iba kočovní a nepracujúci Rómovia.

Židia a Rómovia boli od počiatku vzniku vojnovy Slovenskej republiky trňom v oku jej vládnych kruhov. Hľadali sa rôzne spôsoby, ako ich vyradiť zo života slovenskej spoločnosti a pritom ich hlavne hospodársky využiť. Prvými realizátormi tejto myšlienky sa stali zástupcovia Ministerstva národnej obrany, pretože branný zákon č. 20/1940 Sl. z. z. 18. januára 1940 zbavoval Židov a Rómov možnosti stať sa vojakmi slovenskej armády. V spolupráci s Ministerstvom vnútra bola vypracovaná základná legislatívna norma pre zriaďovanie a organizáciu pracovných útvarov v Slovenskej republike – vyhláška č. 137/1941 Úradné noviny z 2. apríla 1941 o zriaďovaní útvarov. Spomínané Ministerstvo národnej obrany však muselo prijať viacero opatrení, aby bola dodržaná litera zákona. Jedným z nich bolo vyradenie spomínaných osôb z aktívnej vojenskej služby a ich preradenie do „pracovnej povinnosti“, ktorú vykonávali od roku 1941 v Pracovnom zbore ministerstva národnej obrany, neskôr premenovanom na Pracovný zbor národnej obrany. Slovenská armáda tak osoby (z radov Židov a Rómov), ktoré boli povolané do vojenskej služby zaraďovala do VI. robotného práporu, ktorý sa organizačne doformoval 3. marca 1941 po nástupe povolancov odvodného ročníka 1940 na podnet Ministerstva národnej obrany. Podliehal pod správu Východnej pracovnej skupiny so sídlom v Sabínove. Krátko po vzniku VI. robotného práporu vykazala dňa 25. apríla 1941 Východná pracovná skupina bez trestaneckej rotý stav 1 911 mužov. Prvé hromadné umiestnenie židovských mužov bolo

sústredené namiesto Bardejova do Čemerného (bývalá samostatná obec do roku 1943, dnes súčasť mesta Vranov nad Topľou). Vojenský tábor sa nachádzal v budovách bývalého majetku grófa Hadik-Barkóciho v Čemernom. Tábor bol ohradený vysokým pletivom z drôtu a samozrejme strážený. Tvorili ho 21. – 25. pracovná rota (tri židovské, jedna cigánska – 24. rota a jedna rota trestancov). Za Cigána podľa nariadenia č. 192 z 29. februára 1940 sa považoval „cigán kočovný, nie však príslušník tejto rasy, ktorý žije zriadeným životom spoločenským a je na osobu spoločenského života“. Za Žida sa považovala osoba, vymenovaná vo vládnom nariadení č. 63 Sl. z. z. roku 1939. Na základe týchto vládnych nariadení boli Židia, a takto definovaní Cigáni, povinní vykonávať dvadsaťštyri mesačnú prezenčnú pracovnú povinnosť s označením (hodnosťou) najprv pracovník-žid a pracovník-cigán, neskôr robotník-žid a robotník-cigán. Vykonávali zväčša veľmi namáhavú prácu s lopatou a krompáčom. Títo ľudia vykonávali vojenskú službu bez zbrane, pracovali ťažko ako nádenníci, mali hanlivé označenie. To všetko ich malo ešte viac spoločensky ponižovať. Príslušníci práporu vykonávali rôzne ťažké práce – v kameňolomoch pri lámaní kameňa, napríklad v Dovalove; ďalej pri výstavbe ciest – štetovanie, pomocné práce pri výstavbe mostov, murárske práce, miešanie malty, podávanie tehál, dokonca kladenie škridiel na strechy, zemné práce výkopové a kanalizačné, práce melioračné, rozvoz zeminy, maliarske a natieračské práce, tesárske, elektrikárske i práce pri koňoch a iné. Súčasne po počiatčom nástupe zaraďencov boli rotý odvelené z Čemerného na Orešov Laz, na nájomný veľkostatok v Zámutove, na stavbu železnice v Hanušovciach, k Vojenskému stavebnému dozoru do Prešova a podobne. Dňa 31. mája 1943 preradili židovské rotý VI. robotného práporu do pracovných stredísk Ministerstva vnútra pod dozor Hlinkovej gardy. VI. robotný prápor nebol zrušený. Zostali v ňom cigánska a trestanecká rota. Jediné „pozitívum“ VI. robotného práporu pracovného zboru z dnešného pohľadu spočívalo v tom, že týmto opatrením vtedajšieho Ministerstva národnej obrany sa podarilo zachrániť takmer tisícstvo mladých mužov, predovšetkým Židov, pred deportáciami do likvidačných táborov.

Pripravil: Mgr. Peter Šafranko

Foto: Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. Topľou
Autor je odborným pracovníkom Vlastivedného múzea v Hanušovciach nad Topľou

◆ Výstavba železničnej trate pri Hanušovciach n. Topľou.

Olašskí Rómovia

Rómovia na Slovensku sú širokou verejnosťou vnímaní a často i médiami prezentovaní ako jednota sociálna skupina. Nedostatok informácií, ale aj dohoda o spoločnom pomenovaní všetkých subetnických skupín Rómov¹ spôsobujú, že obvykle sa definujú len rozdiely, ktoré Rómov oddeľujú od majoritnej spoločnosti. Realita je však iná. Táto komunita je vnútorne štruktúrovaná. O Rómoch nemožno uvažovať ako o homogénnej skupine. Medzi nimi sa prejavuje výrazná vnútorná diferencovanosť, a to vzdelanostná, kultúrna, sociálna, ako aj subetnická, ktorú si samotní Rómovia uvedomujú a často nechcú byť navzájom spájaní. Vzťahy medzi jednotlivými rómskymi skupinami bývajú dokonca horšie ako medzi Rómami a majoritou (Marušiaková, 1998, s. 58).

Olašskí Rómovia sú osobitou subetnickou skupinou, ktorá sa okrem iného vyznačuje zachovávaním tradičných noriem, špecifických spôsobov správania sa, sústavou jedinečných obyčajov vo svojom spoločenstve v súčasnosti. Olašských Rómov možno odlíšiť od iných skupín často už na prvý pohľad. Už pri nepriamom pozorovaní možno badať zachovanie niektorých tradičných modelov. Mám na mysli napríklad nosenie výlučne dlhých sukní u vydatých žien, s čím sa u Rumungrov – teda u najpočetnejšej subetnickej skupiny Rómov žijúcich na Slovensku nestretneme. Navyše sa odlišujú svetlejšou pletou, výnimkou nie sú ani ryšavé vlasy.

„Diferencujúcim znakom rómskych spoločenstiev – skupín je skupinové etnické povedomie, používanie skupinového jazyka, jednotný spôsob života, rovnaký spôsob obživy, samospráva a orgány moci v skupine, rešpektovanie izolovanosti a svojráznosti iných skupín, vnútorná solidarita a vnútorné blízke priateľské vzťahy, skupinové normy a jednotné hodnotové orientácie“ (Bačová, 1988, s. 28). Tieto atribúty nachádzame aj v skupine olašských Rómov, nevynímajúc používanie spoločného jazyka – olašského dialektu rómčiny², ktorým sa dorozumievajú vo svojej komunite. Postoj k práci je tiež špecifický. Olašskí Rómovia sa prácou svojich rúk v zmysle manuálnej práce neživilí nikdy, alebo len veľmi zriedka. Dôležitým znakom ovplyvňujúcim spôsob života olašských Rómov je dodnes pretrvávajúca vzájomná súdržnosť, ktorá je postavená na dodržiavaní pravidiel rodiny.

Všeobecne by sme mohli Rómov rozdeliť podľa viacerých kritérií. Podľa Rosinského (2006) je možné delenie vnútorné – rómske (z pohľadu emic), vonkajšie – z pohľadu Nerómov (etic) a odborné – z hľadiska etnicko-jazykového. Pre vymedzenie pojmu olašskí Rómovia je dôležité najmä subetnické rozdelenie. Na Slovensku sú v skutočnosti tri subkultúrne diferentné skupiny Rómov (Rosinský, 2009, s. 142):

- Rumungri
- olašskí Rómovia
- Sinti – okolie Bratislavy.

Aj olašskí Rómovia sa vnútorne delia na ďalšie podskupiny, napr. Bougeskí, Ferkoskí, Lovári, Drizdári (Rosinský, 2006, s. 24).

Olašskí Rómovia prišli na územie dnešného Slovenska v druhej polovici 19. storočia (teda neskôr v porovnaní s Rómami Rumungrami, ktorí už v tej dobe boli na území Slovenska trvalo usídlení) z rumunskej jazykovej oblasti – rumunské kniežatstvo Valachia, kde sa ich predkovia zdržiavali dlhšiu dobu.³ Na naše územie prišli v rôznych časových obdobiach. Zo spomínaného Valaška sa rozšílili v troch prúdoch – cez Moldavsko a Bukovinu do ZSSR a Poľska, cez Transylvániu a Maďarsko na územie Slovenska a cez Juhosláviu do Talianska. Od pomenovania rumunského kniežatstva pochádza v dialekte Rómov Rumungrov označenie tejto subetnickej skupiny vlachike Roma. Oni sami si hovoria Roma alebo Čáče Roma, čiže praví Rómovia. Slovenský prívlastok olašskí vznikol z maďarského olaskí (Marušiaková, 1986; Horváthová, 2002). Nitrianski Rómovia patriaci do tejto skupiny sa nazývajú jednoducho Rómovia, Cigáni, prípadne kočovní Rómovia / Cigáni, „my sme tí praví Cigáni!“. Dôraz prikladajú iba svojmu odlíšeniu od iných subetnických skupín Rómov. Je to prirodzený dôsledok výrazných medziskupinových rozdielov a negatívneho vykresľovania u nás najpočetnejšej skupiny Rómov. Olašskí Rómovia žijúci v Nitre vlastným etnonymu neprikladajú veľký význam z dôvodu, ako sami hovoria, že aj tak ich všade nazývajú inak a neurazia sa / pomenovanie Cigán. Toto pomenovanie má naopak pre iné skupiny hanlivý význam.

Bernasovský – Bernasovská (2004), ale aj mnohí ďalší hovoria o antropologickej odlišnosti olašských Rómov. Oproti majorite, ale aj iným subetnickým skupinám Rómov sa vyznačujú svetlejšou pletou, svetlejšími a niekedy ryšavými vlasmi, ako bolo už vyššie spomenuté.

Pri charakteristike olašských Rómov je nevyhnutné spomenúť, že ide o tradičných kočovných Rómov, ktorí boli najviac postihnutí zákazom kočovania v roku 1958, a najmä jeho realizáciou v nasledujúcom roku. Dôležité je uvedomiť si, ako tvrdí Selická (2009), že vďaka svojmu špecifickému spôsobu života sa prirodzene izolovali od usadlej rómskej väčšiny, ako aj od majority, a tak si udržali formy a prejavy tradičnej rómskej kultúry v jazyku a rodinných vzťahoch. Navyše sa pod vplyvom komunistickej ideológie väčšina rómskych mužov zapojila do pracovného procesu, čím sa ešte viac zvýraznila dominantná rola muža. Staršie generácie majú autoritatívne postavenie, zohrávajú podstatnú úlohu pri výchove dieťaťa, ale aj v jeho ďalšom živote. Ich vplyv je akýmsi konzervujúcim činiteľom.

♦ Foto z publikácie Evy Davidovej: Rómovia na Slovensku vo fotografii Evy Davidovej – Kendice, 1961.

Pôvodne žili teda vo vozoch s plachtami, neskôr v maringotkách. Dnes bývajú v domoch, ale i tu dodržiajú do určitej miery spôsob života ako ich predkovia. Mám na mysli najmä to, že rodina – veľkorodina žije spolu, v spoločnej domácnosti. Cez deň sa zdržiajú v jednej miestnosti, ostatné sú vyhradené na spánok. Obývacia izba má reprezentatívnu funkciu, je zariadená farebne a doplnkami sú obrázky a sošky svätých (Lakatošová, 1994, s.6 – 7). Čo sa týka stravy, príprava pokrmov je čisto ženská doména a najobľúbenejšou potravou je mäso. Svatočné jedlá (pečená kačica, hus, perkelt) bývajú doplnené drahým alkoholom. Pri rôznych spoločenských a svatočinných udalostiach (krst, zásnuby, svadba, narodeninové oslavy) si okrem jedla dajú záležať aj na oblečení a vlastnom výzore. Mužovi dodáva vážnosť klobúk a palica a žena (ktorá má vo všeobecnosti v tejto komunite nižšie postavenie a status, ale reprezentuje svojím výzorom muža) sa zdobí mohutnými šperkami zo zlata.

Olašskí Rómovia dodnes nedoceňujú význam školského vzdelania pre praktický život. Dievčatá absolvujú väčšinou iba povinnú desaťročnú školskú dochádzku a následným vydaním získavajú v komunite status dospelých žien. Nosia výlučne dlhé sukne ako predchádzajúce generácie. V období nomádizmu sa živili obchodom. Typické bolo handlovanie s koňmi, priekupníctvo, prípadne podomový predaj a predvádzanie cvičených zvierat (Pelikán, 2011, s. 165). Vykonávanie ťažkej fyzickej práce je pre nich znamením neúspešnosti a nedostatku mentálnych schopností. Naopak cenené je získavanie finančných prostriedkov činnosťami, ktoré vyžadujú viac zapojiť myslenie, ide najčastejšie o rôzne obchodné aktivity, napríklad predávanie oblečenia na trhoch a jarmokoch. Viacerí síce spomínajú na predávanie na jarmokoch, ale v súčasnosti sú vedení na úrade práce, prípadne majú podpísanú zmluvu o dohode o vykonaní práce. Ženy nepracujú. Hlavná zárobková činnosť je výsadou mužov. Ako sami hovoria, bola by hanba, keby muž nevedel užiť svoju rodinu, zároveň zdôrazňujú sféru ženských povinností, akými sú starostlivosť o domácnosť, o deti a v neposlednom rade o manžela.

V popisovanej komunite vládne silná sociálna kontrola, ktorú umocňuje pretrvávajúca funkcia vajdu. Nezaobíde sa bez neho žiadna úloha v komunite. Rieši aj všetky vnútorné spory, medzi ktoré patrí napríklad nevera. Má posledné rozhodujúce slovo.

V prípade porušenia vnútorných pravidiel je vinník postavený pred ich vlastný súd – kris. Ak sa dokáže vina, vinníka čaká trest vo forme finančnej pokuty. Zákony rodiny sú nadradené nad zákony štátu.

Ako uvádzajú staršie zdroje, medzi tradičným prevládajúcim modelom hodnotových orientácií olašských Rómov a medzi zákonmi, právnymi zásadami a životnými normami majoritnej spoločnosti sa prejavuje hlboký rozpor. Aj v súčasnosti sa stretávame s absenciou legislatívnych noriem (napríklad pri uzatváraní manželstva), postačujúce sú pre nich normy uznávané vlastnou komunitou.

1. V Medzinárodnej rómskej únii, založenej v roku 1971, došlo k dohode o spoločnom pomenovaní Rómovia, ktoré začína byť akceptované vo viacerých krajinách Európy spolu s priznaním minoritných práv Rómom. Medzinárodná rómska únia je všeobecne uznanou reprezentantkou Rómov vo svete so zastúpením v OSN.
2. Okrem olašského dialektu poznáme východoslovenský rómsky dialekt, západoslovenský dialekt, stredoslovenský dialekt, maďarský dialekt a dialekt sinti – Davidová (1999).
3. Odišli po zrušení tamojších feudálnych zákonných obmedzení v r. 1855 a 1856, kde boli dovtedy v postavení nevoľníkov a otrokov (Matlovič, 2005, s. 237).

Použitá literatúra

- BAČOVÁ, V. 1988. Spoločenská integrácia cigánskych obyvateľov a cigánska rodina. In Slovenský národopis. ISSN 1335–1303, 1988, roč. 36, č. 1, s. 22–34.
- BERNASOVSKÝ, I. – BERNASOVSKÁ, K. 2004. Bio–medicínske špecifiká rómskeho etnika. In Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, s.110–115.
- DAVIDOVÁ, E. 1999. Rómové v poválečnom Československu a v súčasnej Slovenskej a Čes-

ké Republice. In Rómovia včera, dnes, zajtra: Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 29.10.1999. Nitra: KRK PF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 1999. ISBN 80–8050–302–8, s. 6–17.

HORVÁTHOVÁ, J. 2002. Kapitoly z dejín Romů. Praha: Společnost Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s. v nakladatelství Lidové noviny, 2002. 84 s.

LAKATOŠOVÁ, M. 1994. Některé zvyklosti olašských Romů. In Romano Džaniben. 1994, roč. 1, č. 3, s. 2–13.

MARUŠIAKOVÁ, J. 1986. Rodinný život valašských Cigánov na Slovensku a jeho vývinové tendencie. In Slovenský národopis. ISSN 1335–1303, 1986, roč. 34, č. 4, s. 609–631.

MARUŠIAKOVÁ, J. 1988. Vzťahy medzi skupinami Cigánov. In Slovenský národopis. ISSN 1335–1303, 1988, roč. 36, č. 1, s. 58–77.

MATLOVIČ, R. 2005. Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove, 2005. 332 s. ISBN 80–8068–348–4.

PELIKÁN, V. 2011. Nezemědělská povaha životního způsobu Spišských Romů. In AntropoWebzin. ISSN 1801–8807, 2011, č. 3, s. 163–170.

ROSINSKÝ, R. 2006. Chavale Romale alebo motivácia rómskych žiakov k učeniu. 1.vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2006. 263 s. ISBN 80–8050–966–7.

ROSINSKÝ, R. 2009. Pedagogicko–psychologické a interkultúrne aspekty práce učiteľov žiakov z odlišného sociokultúrneho prostredia. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2009. 207 s. ISBN 978–80–8094–589–3.

SELICKÁ, D. 2009. Sociálna pedagogika ako životná pomoc pre rómsku rodinu. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2009. 112 s. ISBN 978–80–8094–618–0.

Ivana Šusterová je študentkou posledného ročníka na Katedre etnológie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Už počas štúdia bakalárskeho stupňa ju rómska kultúra zaujala natoľko, že sa rozhodla uskutočniť výskum medzi olašskými Rómami. Výsledkom bolo napísanie záverečnej práce na tému „K problematike predmanželského života v spoločenstve Rómov v súčasnosti (na príklade Rómov žijúcich v Nitre na Kalvárii)“. Momentálne pracuje na príprave diplomovej práce zameranej na postavenie žien v spoločenstve olašských Rómov. Zúčastnila sa na študentskej konferencii v Poľsku „Etnológia bez hraníc“, kde mala príspevok o predmanželskom živote olašských Rómov, ktorý je publikovaný aj v zborníku. Absolvovala stáž v Múzeu rómskej kultúry v Brne.

Zakladateľ komunitnej/terénnej sociálnej práce s Rómami v Partizánskom – Bc. Viliam Rác

Komunitná/terénna sociálna práca s Rómami je u nás v počiatkoch, nemá dlhú tradíciu. Slovo komunita doslovne znamená spoločenstvo, pospolitosť, obec, ale tiež spoločné nazívanie ľudí. Prakticky ide o sociálnu prácu s rómskou komunitou, v Partizánskom prevažne na Nábřežnej ulici, kde je koncentrácia Rómov najväčšia. Na moje otázky odpovedá rómsky aktivista, tiež osvetový a sociálny pracovník, pomocný kazateľ Evanjelickej cirkvi metodistickej v Partizánskom, a zároveň nádejný rómsky básnik Bc. Viliam Rác.

Mohol by si čitateľom RNL povedať niečo o sebe?

Som rodák z Partizánskeho, mám 38 rokov. Som slobodný a bezdetný. Základnú školu som absolvoval v rodnom meste. Po jej skončení som v rokoch 1989-1993 študoval na Strednom odbornom učilišti poľnohospodárskom v Topoľčanoch. Po úspešnej maturite som pokračoval v štúdiu (1993-1996) osvetovej práce so zameraním na rómske spoločenstvo na Katedre rómskej kultúry Pedagogickej fakulty VŠPg v Nitre. Urobil som si aj pedagogické minimum. V súčasnosti končím trojročné štúdium sociálnej práce na Univerzite tretieho veku Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, detašované pracovisko v Partizánskom. Tiež si dopĺňam teologické vzdelanie pre laikov, keďže toho času som zamestnaný ako pomocný kazateľ Evanjelickej cirkvi metodistickej v Partizánskom. Pracujem s rómskymi deťmi.

Vystriedal som rôzne zamestnania. Dá sa povedať, že čo som vyštudoval, to som aj prakticky robil. Mám pracovné skúsenosti tiež ako pomocný pedagogický pracovník, čiže rómsky asistent učiteľa v Špeciálnej základnej škole v Partizánskom. Bola to dobrá skúsenosť. V rokoch 2006-2009 som bol zamestnaný ako rómsky aktivista v miestnom mestskom úrade. Dlhodobu som sa angažoval a angažujem sa i naďalej v treťom, neziskovom sektore, v mimovládnych organizáciách. Od roku 2004 som pracoval ako terénny sociálny pracovník pre Osvetové centrum Rómov Považia v Trenčíne. Tiež som pracoval v miestnej katolíckej charite. Aj dnes som rómskym aktivistom – podpredsedom koordinačného výboru občianskeho združenia Rómske etnikum so sídlom v Partizánskom. Som štatutárnym zástupcom, vediem agendu združenia, poskytujem sociálne poradenstvo vrátane terénnej/komunitnej sociálnej práce a zaoberám sa biblioterapiou.

V čom tkvie filozofia komunitnej/terénnej sociálnej práce?

Dá sa povedať, že komunitná práca pozostáva hlavne z terénnej sociálnej práce. Jej cieľom je aktívne vyhľadávanie problémov v rómskej komunite, mapovanie potrieb jednotlivcov v skupine, v komunite a hľadanie efektívnych riešení. Napríklad mám skúsenosť, že časť rómskej komunity chcela vyčistiť pivničné priestory v bytovke číslo 205 na Nábřežnej ulici. Zabezpečil som im náradie a veľkoobjemové kontajnery. Rómovia si svojpomocne pivnice upratili.

Čo je hlavným ťažiskom tejto špecifickej práce?

Hlavným ťažiskom práce je poskytovanie sociálneho poradenstva v zmysle zákona o sociálnej pomoci č. 195/1998 Z. z., bližšie § 12, odsek 1 až 2. Ide o činnosť zameranú na zistenie rozsahu a charakteru hmotnej alebo sociálnej núdze jednotlivca, respektíve rodiny, zistenie príčin jej vzniku, poskytnutie informácií o možnostiach riešenia hmotnej alebo sociálnej núdze. Je treba zdôrazniť, že hmotnú núdzu zákon definuje ako stav, keď príjem občana nedosahuje životné minimum ustanovené pred-

pisom, v súčasnosti zákonom NR SR č. 125/1998 Z. z. o životnom minime. Sociálna núdza je stav, keď si občan nemôže sám zabezpečiť starostlivosť o svoju osobu, rodinu a domácnosť, a to pre vek, chorobu, stratu zamestnania a sociálnu neprispôsobivosť. Riešenie uvedených problémov a pomoc poskytuje najmä úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v mieste trvalého bydliska klienta, resp. rodiny.

Čo je častým problémom rómskych rodín?

Častým problémom rómskych rodín je záškoláctvo detí, respektíve žiakov základných škôl. Osobne si myslím, že záškoláctvo má dve príčiny. Prvou je, že u Rómov je hodnota vzdelania na nízkej úrovni. Skôr preferujú hodnotu rodiny. Druhou príčinou je, že samotné matky, ale i otcovia svoje deti hlavne v pubescentnom veku výchovne neovládajú.

Máš skúsenosti aj s inštitútom osobitného príjemcu na sociálne dávky? Tento inštitút je rozšírený najmä v marginalizovaných rómskych komunitách, zvlášť u Rómov v osadách.

Môžem povedať, že ide o významný krok dopredu, i keď nie je populárny. V prevažne rómskej komunite na Nábřežnej ulici bol zavedený inštitút osobitného príjemcu na sociálne dávky od marca 2007 a trvá doposiaľ. Rómovia začali riadne platiť nájom a dlhy na nájme Správe majetku mesta v Partizánskom. K plateniu nájmu a dlžôb ich motivovala možnosť poberať príspevok na bývanie z miestneho úradu práce. Príspevok sa poskytuje podľa počtu členov posudzovaných v spoločnej domácnosti. V inštitúte osobitného príjemcu mesto postupovalo podľa zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, konkrétne v zmysle § 102, ods. 1 až 5.

Počas svojej práce rómskeho aktivistu na Mestskom úrade v Partizánskom v období rokov 2006 až 2009 si získal skúsenosti s praktickou pomocou. Trvá doposiaľ?

Praktická pomoc bola pri písaní rôznych úradných a jednoduchých právnych formalít. Išlo napríklad o rôzne žiadosti, splátkové kalendáre, vyplňovanie tlačív, oznámenia, čestné prehlásenia, ale aj súdne odpory, návrhy, žiadosti o odklad nástupu do výkonu trestu a ďalšie záležitosti. Táto práca trvá doposiaľ, i keď v menšom rozsahu.

Tiež sa poskytovala a naďalej sa poskytuje materiálna pomoc, a to zabezpečovanie šatstva, obuvi, drogérie, kníh, hračiek, kancelárskych a školských potrieb. Už dlhý čas spolupracujem s miestnym spolkom Slovenského Červeného kríža v Partizánskom. Veľké ďakujem patrí dlhoročnej členke SČK, pani Magdaléne Mičkovej, ktorá nie je Rómka, ale má veľké srdce pre Rómov. Ochotne a rada pomáha, nerobí rozdiely.

Okrem rómskeho aktivistu robíš v súčasnosti aj pomocného kazateľa Evanjelickej cirkvi metodistickej v Partizánskom, kde pracuješ s rómskymi deťmi. Priblíž čitateľom RNL túto istú záslužnú prácu.

Už štvrtý rok funguje detský klub pri Evanjelickej cirkvi metodistickej v Partizánskom. Detský klub navštevujú deti z Nábřežnej ulice z nášho mesta. Deti sa stretávajú v priestoroch modlitebne ECM v Partizánskom. Priemerná účasť je osem až desať detí, ktoré sa schádzajú k Božiemu Slovu, spolu ho primerane študujeme pomocou biblických vzdelávacích materiálov. Získané znalosti sa preverujú hlavne kladením otázok, na ktoré deti rady odpove-

dajú. Ďalej sú to rôzne testy, kvízy, doplnňovačky, bludiská a podobne. Nechýbajú modlitby, spolu sa učíme spievať kresťanské piesne – chvály.

Druhá časť stretnutia je tvorivá a hravá. Deti najradšej kreslia, omaľovávajú, modelujú, strihajú, lepia a hrajú spoločenské hry. Celkovo sa rozvíja ich tvorivosť, ale aj osobnostné a charakterové vlastnosti. V nedeľu 15. 12. 2013 bol v priestoroch ECM v Partizánskom vianočný program detí z detského klubu. Spolu vystupovalo desať detí, ktoré dostali vianočné balíčky. Deti recitovali, spievali, hrali malé divadielko – vianočné pásmo.

Dosiahli ste nejaké úspechy, ako detský klub, v súťažiach?

V Bratislave bola 3. decembra 2013 vyhodnotená medzinárodná literárna a výtvarná súťaž pod názvom Rozhlady 2013. Tiež je známa ako VII. ročník festivalu Damiana Vizára, pomenovaného podľa významného slovenského literáta. Organizátorom tohto festivalu bolo Kultúrne združenie národností a etník Slovenskej republiky a prezentovali sa na ňom Česko, Slovensko a Poľsko. Diplom za prínosnú účasť vo výtvarnej časti získali deti z detského klubu pri Evanjelickej cirkvi metodistickej v Partizánskom: Jesica Pihíková (9 r.), Timea Hunková (8 r.), Róbert Hunka (10 r.), Anna Hunková (12 r.), Nikola Rihárová (13 r.) a Danko Rihár (9 r.). Deti reprezentovali v súťaži nielen svoj klub, ale aj mesto Partizánske.

Ocenenie v kategórii poézia – rómski i nerómski autori – som získal aj ja. Skončil som na druhom mieste. Víťazné básne uverejnené aj v tomto našom rómskom periodiku rád venujem našim čitateľom.

*Text: Štefan Milo, Partizánske
Foto: archív V. Ráca*

Vyplácanie dávok v hmotnej núdzi sa od nového roku zmení

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR pripravilo od prvého januára 2014 zmeny v poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi. K zmene pristúpilo najmä z dôvodu vyššej adresnosti a spravodlivejšej podpore tých, ktorí si vlastným pričinením nemôžu alebo nevedia zabezpečiť príjem vlastnou prácou.

V rámci pomoci v hmotnej núdzi sa budú od 1.1.2014 poskytovať:

dávka v hmotnej núdzi, ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, príspevok na bývanie.

Od začiatku nového roka sa už nebude poskytovať príspevok na zdravotnú starostlivosť.

Dávka v hmotnej núdzi je určená na zabezpečenie základných životných podmienok. Bude sa poskytovať na 6 úrovniach v závislosti od členov domácnosti, ktorí sa budú pri posudzovaní hmotnej núdze spoločne posudzovať.

Dávka v hmotnej núdzi bude od 1.1.2014:

61,60 eura mesačne, ak ide o jednotlivca, 117,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 107,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu bez detí, 160,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 171,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi, 216,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi.

Aktivácia

Výška dávky v hmotnej núdzi bude podmienená aktivitou plnoletého práceschopného člena domácnosti. Občan, ktorý nie je v pracovnom alebo inom obdobnom pomere získa nárok na dávku v hmotnej núdzi, alebo jej časť (u rodín s deťmi), len za podmienky, že bude 32 hodín

mesačne vykonávať menšie občenské služby alebo dobrovoľnícku činnosť alebo sa zapojí do prác na predchádzanie mimoriadnej situácie. Základným predpokladom tejto podmienky však bude, že mu bude konkrétna činnosť ponúknutá. Ak ponuku odmietne, pomoc v hmotnej núdzi sa zníži o sumu 61,60 eura. V prípade, že bude spĺňať podmienky nároku stanovené zákonom na ostatné príspevky, tie mu budú poskytnuté.

Zmeny pri posudzovaní hmotnej núdze

Od 1.1.2014 sa budú pri vymedzení okruhu spoločne posudzovaných osôb v domácnosti považovať za jej členov aj deti nad 25 rokov, ktoré žijú s rodičmi v spoločnej domácnosti a študujú dennou formou štúdia. Naopak za členov domácnosti sa nebudú považovať študenti doktorandského štúdia, ktorí študujú dennou formou štúdia a spĺňajú podmienky na štipendium.

Osoby v hmotnej núdzi sa nebudú považovať osoby, ak budú vo výkone väzby alebo výkone trestu odňatia slobody, členovia reholí, komunít alebo iných cirkevných, náboženských spoločenstiev, cudzinci umiestnení na základe rozhodnutia o zaistení v zariadeniach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, a to z dôvodu, že majú zabezpečené základné životné podmienky.

Upravuje sa aj okruh príjmov, ktoré sa započítavajú do príjmu na účely posúdenia hmotnej núdze a vymedzujú sa príjmy, na ktoré sa bude prihliadať len čiastočne, alebo vôbec. Nebude sa prihliadať napr. na 25 % príjmu získaného zo závislej činnosti, zákonom stanovenú výšku starobného dôchodku, invalidného dôchodku a pod. Prihliadať sa nebude ani na príjem, ktorý občan získa napr. poskytnutím dotácií, ktoré majú humanitárny charakter a sú určené na riešenie mimoriadnych krízových životných situácií.

Cieľom pri posudzovaní príjmov je na jednej strane zohľadniť snahu osoby zabezpečiť si príjem z práce, resp. z dávok sociálneho poistenia reflektujúcich o. i. aj predchádzajúcu ekonomickú aktivitu, na strane druhej určitú mieru solidarity pri vybraných príjmoch, ktoré sa nebudú považovať za príjem.

Ochranný príspevok po novom

Ochranný príspevok sa bude od 1.1.2014 poskytovať na troch úrovniach:

63,07 eura mesačne, ak pôjde o člena domácnosti, ktorý dosiahol vek potrebný na nárok na starobný dôchodok, je invalidný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %, je osamelý rodič, ktorý sa osobne celodenne a riadne stará o dieťa do 31 týždňov veku dieťaťa, sa osobne, každodenne a riadne stará o fyzickú osobu s ťažkým zdravotným

postihnutím odkázanú na opatrovanie, sa zúčastňuje na resocializačných programoch v resocializačnom stredisku pobytovou formou, v rámci ktorých si nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou, 34,69 eura mesačne, ak pôjde o občana, ktorý má nepriaznivý zdravotný stav, za ktorý sa na účely tohto zákona považuje choroba, úraz alebo karanténne opatrenie, pre ktoré je fyzická osoba uznaná ošetrovateľom lekárom za dočasne práceneschopného na viac ako 30 po sebe nasledujúcich dní, 13,50 eura mesačne, ak ide o člena domácnosti, ktorý je: tehotná žena od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva, ktorá sa zúčastňuje pravidelne raz za mesiac na preventívnych prehliadkach u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo; za účasť na preventívnej prehliadke v príslušnom mesia-

Poézia rómskych autorov - Viliam Rác

◆ Autor ilustrácie: Ondrej Ruszó, Plešivec

IBA HVIEZDY
*Keď v noci sa rozsvietia svetlá na nebi.
Utíchne bluk sveta.
Uvidíme hviezdy, začujeme ticho a šepot márných slov.
Hviezdy, ktoré letia...
K nebu, do výšav!
Uvidíme ich padať, žiaria, keď je temnota.
Sú ako dieťa, ktoré maluje nebo.
Malujte hviezdy...*

*Je tu nádej, východisko, dovidíš ďalej.
Pozeraj nabor, zve ťa.
Keď kríza všetko zabalí tmou, deti svetla rozsvietia hviezdy. Iba hviezdy.*

ODZBROJENIE
*Svet sa zbrojí, bniže, nabnisá.
Zbrane určené na vývoz do tých lepších, do tých menej...
Od bladu mrú ľudia,*

*milióny padajú. Obrazy vojny a násilia, znie pieseň smutná Všehomíra.
Tak už dost! Chceme predsa mier! – kričí z dialav dav.
Lež koľko mieru je medzi nami? Odpoved nám dávajú zbrane a zbrojárske fabriky.
A palba zlých slov, boj o majetok, prestíž a moc.*

*To všetko nás trápi a sužuje. Gniavi.
Odzbrojujte sa vo svojom srdci! Majte mier vo svojich útrobach, u nás doma.
Nájdete silu bojovať za mier vo svete.*

IBA LÁSKA
*Svoju lásku neodlož na zlatú vábu...
Nezvažuj, koľko máš jej dať, nevymerať, ako ďaleko máš zájsť!?
Tvoja láska nech je spontánna, bez pokrytectva.*

*Vymeraná láska nie je láskou.
To je obchod, vyúčtovanie. Neprináša žiadnu radosť, budeš nešťastný.
Tej skutočnej nepovedz nie, buď preto obozretný.*

*Dni sa budú vliecť, nepocítiš teplo.
Nebudeš mať chuť spievať a skákať.*

*Spontánna láska, k ľuďom koľ' teba.
K tomu, čo trpí, čo stojí na okraji.
Potom sa staneš človekom.*

Pretože Láska je Cblieb, z ktorého ľuďom odkrajujú. A ten je večný, z Nebo nikdy neubúda, preto sa nesužujú!

*Raduj sa z kvetu, z úsmevu, z bry dieťaťa, potom si bohatší než miliónár.
Spontánna Láska je najväčším bohatstvom.*

AJ PÚŠTE ZAKVITNÚ
*Púšte môžu znovu zakvitnúť, vďaka Láske.
Láska je živá voda, nebeská sila, sila vesmíru.
Je praenergia bez dna, je nevyčerpatelná!*

*Nezúfaj človeče, kríza ukazuje nové cesty, a prežijeme ako ľudia.
Kríza zbavuje nás panciera, a ten nás škrtí, upcháva póry, gniavi, predstiera.
Keď bude naša koža voľná, potom budeme voľne dýchať.*

*Miesto zlých bodnôt, vyrastie nové vedomie.
Živí ľudia prinášajú život. V púšti sa nestratiš, ak dokážeš veriť, že nájdeš oázu.*

ci sa považuje aj poskytovanie zdravotnej starostlivosti v ústavnej zdravotnej starostlivosti, rodič dieťaťa, ktorý sa osobne, celodenne a riadne stará o dieťa do jedného roku veku dieťaťa.

Zmeny pri aktivácii
Aktivačný príspevok bude môcť získať osoba v hmotnej núdzi, ktorá bude zamestnaná s príjmom najmenej na úrovni minimálnej mzdy, tiež osoba, ktorá sa zapojí do menších obecných služieb alebo dobrovoľníckej činnosti v rozsahu najmenej na 64 hodín mesačne a maximálne 80 hodín mesačne. Pre účely nároku na aktivačný príspevok bude výkon menších obecných služieb alebo dobrovoľníckych činností akceptovaný len na základe písomnej dohody uzatvorenej medzi úradom, obcou alebo organizátorom dobrovoľníckych činností. Cieľom takéhoto opatrenia je možnosť úradu kontrolovať účelnosť poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi. Aktivačný príspevok bude patriť aj občanovi v hmotnej núdzi, ktorý bude evidovaný ako uchádzač o zamestna-

nie a bude si zvyšovať kvalifikáciu formou externého štúdia na strednej alebo vysokej škole, ak sa bude zúčastňovať na vzdelávaní a príprave pre trh práce a projektch zabezpečovaných prostredníctvom zákona o službách zamestnanosti. Aktivačný príspevok bude patriť aj študentovi, ktorému sa vypláca rodičovský príspevok a študuje na strednej alebo vysokej škole.

Zmeny v príspevku na bývanie
Nárok na príspevok na bývanie budú mať od 1.1.2014 aj poberatelia pomoci v hmotnej núdzi, ktorí bývajú v zariadeniach sociálnych služieb (napr. v útluku, zariadení na príspevok na bývanie. Od nového roka bude na jeden byt resp. rodinný dom patriť len jeden príspevok na bývanie, aj keď vlastníckmi alebo nájomcami bude viac domácností v hmotnej núdzi.

Príspevok na nezaopatrené dieťa
Príspevok na nezaopatrené dieťa, ktoré plní povinnú škol-

skú dochádzku, je určený na podporu výchovy, vzdelávania a všestranného rozvoja dieťaťa pri plnení školskej dochádzky s presnými pravidlami nároku.

Osobitný príspevok
Osobitný príspevok bude patriť plnoletej osobe, ktorá bola dlhodobo nezamestnaná, pred nástupom do zamestnania poberala pomoc v hmotnej núdzi a začala pracovať. Nárok naň vznikne len v prípade, že občan bude mať príjem najmenej vo výške minimálnej mesačnej mzdy a najviac vo výške 3 násobku minimálnej mzdy a domácnosti, ktorej je členom, sa prestane poskytovať pomoc v hmot-

nej núdzi. Príspevok sa bude pri splnení podmienok poskytovať po dobu 6 mesiacov paušálne vo výške 63,07 eura mesačne.

Zrážky z pomoci v hmotnej núdzi
V snahe znížiť predovšetkým drobnú kriminalitu bude možné vykonávať zrážky z poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi na úhradu pokuty za priestupky na vybraných úsekoch priestupkového konania (priestupky proti verejnému poriadku, majetkové priestupky a podobne).

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Ilustračné foto J. Ferenc

O potíňiben la davkake andre hmotno nudza le neve beršestar hela aver

O Ministerstvos prekal e buťi, socialna keribena the prekal e famelija SR pri-la le elšune januaristar 2014 nevipena prekal o potíňiben andre hmotno nudza. Kada visariben avla prekal oda kaj te hel o potíňiben feder prekal o manuša, save peske korkore nadžanen abo našti arakhen buťi u našti zaroden love.

Prekal o šigitiňiben andre hmotno nudza hela le 1.1.2014 dino: e davka andre hmotno nudza, bajpnaskere love, aktivačna love, o love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhave, love prekal o bešiben. Le neve beršestar imar nahena potímen o love prekal o sastipnaskero baijšagos. E davka andre hmotno nudza hin prekal o bazutna dživipnaskere kotora. He-la diňi prekal o 6 urovňa pal oda sar o manuša andro jekh kher hena jekhetane ile ande hmotno nudza. E davka andre hmotno nudza hela le 1. 1. 2014: 61,60 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš, 117,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš le čhavoreha, abo nekbuter le štare čhavenca, 107,10 eura čhoneste, te džal pal o rom the romňi, duj džene andre famelija bijal o čhave, 160,40 eura čhoneste, te džal pal o duj džene le čhavoreha abo nekbuter le štare čhavenca, 171,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh manuš saves hin buter sar štar čhave, 216,10 eura čhoneste, te džal pal o duj džene, rom,romňi, the buter čhave sar štar.

E aktivacija
Savi bari davka andre hmotno nudza ko chudela hela the pal oda, sar dojekh barardo manuš andre famelija hela aktivno, butakero. O manuš, savo nane butakero abo andro aver odborno keriben chudela e davka andre hmotno nudza, abo lakero kotor (ke famelija kaj hin čhave), ča akor, kana 32 ori čhoneste kerela cikne gaveskere keribena abo dobrovolnicko buťi abo kerela buťi prekal o keriben kaj pes vareso te naačhel. No elšino keriben kala podmienkake hela oda, kaj leske kadi konkretno buťi vareko nukinela. Te kadi buťi nalela, o šigitiňiben andre hmotno nudza pes cikňarela pal o love 61.60 euri. No te kala podmienki hena kerde pal o dine zakoni the pal o aver prispevki, ala leske hena dine.

O visaribena paš o diňipen le lovenge andre hmotno nudza
Le 1.1.2014 hena andro jekh jekhetariňiben le manušenca so dživen andre jekh famelija dine the o manuša the čhave so lenge hin buter sar 25 berš, save dživen le dadeha the la daha andro jekh kher u sikhlon sako dives andre škola. No visare, andre jekh famelija nahena dine o sikhlarde manuša pro doktoransko sikhaviben, save phiren andre škola sakodives u šaj len the o štipendijum. Vaš o manuša andre hmotno nudza nahena považimen o nipi, te hena andre bertena, andro reholá,klaštora, abo aver cirkevna keribena, manuša andal o aver the-na save hin zaphandre prekal o pheňiben so diňa o Ministerstvo vnutra andre Slovačiko rebublika, vaš oda, kaj pal o lengero dživipen hin starimen.

Visarel pes the o vakeriben pal o love, save pes rachinen andro jekhetane love save pes palis len andre hmotno nudza u phenel pes the pal o love, pre save pes dikhela ča jekhe kotoreha, abo vobec pes pre lende nadikhela. Nadikhela pes sar hin pro 25% love save hin pal e zavislo činosca, pal o zakonoskere phurikane love, invalidna dochodki the aver. Nadikhela pes the pro love, save o manuš rodela pal o dotácii, u hine humanitna u hin dine akor sar hin but baro pharo dživipnaskero kotor andro dživipen. Kamlipen so hin prekal o pheňiben le lovenge hin pre jekh sera kamlipen le manušengero te dochudel peske love pal e buťi, abo le davkendar la socialna poistovňatar kana pes dikhela pal o aver the pro angluno ekonomicko aktivita, pre aver sera hela the varesavo feder dikhlipen pre varesave love, save pes imar narahinen andro jekhetano priimos, jekhetane love so chudel o manuš, famelija.

O bajipnaskere love pal o nevo
O bajipnaskere love hen ale 1.1.2014 potímen andro trin kotora: 63,07 eura čhoneste, te džala pal o manuš andal o jekh kher, saveske hin ajci berša kana imar les hin narok pro dochodkos, hino invalidos vač oda kaj našti kerel imar buťi buter sar pro 70 %, hino korkoro dad abo daj, savo korkoro pes calodives starinel pal o čhavoro dži ko 31 dživipnaskero kurko le čhavoreske, korkoro, sako dives pes lačhes starinel pal o manuš so hin nasvalo u kampel pes pal leste te starinel, phirel pro resocializačna programi andro resocializačna strediska bešibnaskera formaha, kaj vaš oda peske našti arakhel peskeri buťi, 34,69 eura čhoneste, te džala pal o manuš, savo hin but nasvalo, u vaš o savo phenel the o zakonos u phenel pal o nasvaliben, urazos abo e karantena, prekal o manuša saven sastaren o doktora u hin len papiris kej našti phiren andre buťi buter sar 30 divesa pal peste, 13,50 eura čhoneste, te džal pal o manuš andal o jekh kher, savo hin: Khabňi džuvľi kana hiňi andro štarto čhon, savi lačhes phirel sako čhon pre prehľadka ko špecijalistas andre špeciialno odboris ginekologos, rachinel pes the kada te džal andro čhon ko doktoris andre špitála, E daj, dad le čhavoreske, savo korkoro pes starinel, calo dives pal o čhavoro dži ko jekh berš.

O visaribena paš e aktivacija
O aktivačno príspevkos šaj chudela o manuš andre hmotno nudza, savo helaa butakero u chudela ča minimalno potíňiben, the o manuš, savo kerela buťi prekal o gav abo pre dobrovolnicko keriben nekřimered 64 ori čhoneste the nekbuter 80 ori čhoneste. Kaj te chudel o aktivačna love kampela o keriben prekal o gav abo e dobrovolnicko buťi te irinel pro papiris te kerel iribnaskeri dohoda maškar o ratušis ko gav abo la organizacijaha kaj pes kerela e dobrovolnicko buťi. Kamlipen ko kajso keriben hin vaš oda, kaj o ratušis te kontrolinel o učelis /kamlipen/ prekal savo hena o love andre hmotno nudza potímen. O love šaj len the o manuša andre hmotno nudza, save hena evidimen sar o manuša so peske roden buťi u bararen peske peskeri kvalifikacija, o školi prekal o sikhaviben sar eksterna sikhľuvne pro maškarutne the uče školi, te phirena pro sikhaviben prekal o projekta kaj prekal o zakona len lena te sikhľol sar te dochudel e buťi. O aktivačna love šaj len the o sikhlarde čhave, manuša, save len love rodičovski príspevok the phiren andre maškarutňi abo uči škola.

O visaribena pal o love pro bešiben
O love pro bešiben šaj chuden le 1.1.2014 the o manuša save len love pal e hmotno nudza, save bešen andro socialna khera sar hin utľuki, khera andro but baro pharipen le manušeske, krízova khera the aver. Andro aver pes the visaren o keribena pro kamlipen pal o love pro bešiben. Le neve beršestar hela pro jekh kher ča jekh love, the akor the o kher hela butere manušengero u o manuša hena andre hmotno nudza.

O love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhavore
O love prekal o cikne u sikhlarde čhavore, save phiren mek andre bazutňi škola, hin prekal lengero baripen, sikhaviben the aver dživipnaskero baripen le čhavoreske kana phirel the sikhavel pes andre škola kaj hin dine presna pravidla kana šaj o love chuden.

Osobitna love
Osobitna love šaj chudel barardo manuš saveske hin buter sar dešochto berš, savo sas but berša bibutakero, abo užarel imar pre buči u elas o love andre hmotno nudza u chudla imar te kerel buťi. Kala love šaj chudel až akor, kana o manuš chudel barča minimalno mzda u nekbuter trival ajci keci hin e minimalno mzda u o manuša so dživen jekhetane ajse manušeha andro jekh kher imar nachudena o love andre hmotno nudza. Kala osobita love hena potímen 6 čhona te hena splňimen o podmienki u potínela pes 63,07 euri čhoneste.

O cirdlipen tele le lovenge andre hmotno nudza
Anglo oda, kaj pes kamel te cirdel tele e kriminalita pes dela pal o love andre hmotno nudza te cirdkerel tele o love, pokuťi vaš o priestupki andro priestupkova konaňa (o priestupki prekal o jekhetariňiben the pal o poradkos, majetkova priestupki the aver).

Irindo: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

P. Pollák: O zakonos pal e čoripen hino vaš o Roma e šanca

Hino o jekbto romano deputatos andre Narodno rada Slovatiko republikakri andre kadi themeskri historija, u sajekh bino o zorardo manuš rajipnastar vaš o romane komuniti. Sar ov korkoro pbenel, e buti zorarde manušeske bihi o nekh učeder than so reslas prekal e savoro dživipnaskri buti u the o šajpen te anel o godiřpena, pre save o Slovatika themutne – o Roma sajke sar o Naroma – bijaba užaren imar biš berša. Jekbto maškar ola godiřpena bino the o zakonos pal o čoripen, pal savo bihi e phari diskusija, no savo na but angomis akceptindas o parlamentos. Pal oda, so kada zakonos andre praksa anela le Romenge, the pal o aver droma save mangel te lel vakerdam le PETROHA POLLAKOHA.

Raja Pollák, angle oda so džaha ki o zakonos pal o čoripen, zumaven amare genavnenge te phenel, so kerel o zorardo manuš le rajipnaskro vaš o romane komuniti u so keren sako dives?

O zorardo manuš rajipnaskro vaš o romane komuniti hino o organos savo del godi le rajipnaske. Miri buti hihi te žutinel le rajipnaske avka, hoj o averipena, save anel, ena pozitivna, avena andal e praksa u hoj te o sistemas hino lačo. Oda perel pro konkretno manuš, sar adi funkcija praktikanes kerel. Varesave hine buter aktivna, varesave na. Me zumavav te avav aktivno na ča ki o rajipen, ale te uštarel direktno ki o themutne u te avel le godaha, save le manušenge žutinen adaj u akana. Tel o miro šerutnipen o ofisos le zorarde manušeskro kerdas but projekti, phundradas varesave školi e čhavorenge, saven avrether na sas aver than kaj te sikhlol, phundrades vakerav pal o nekh feder temi, save hi-ne pal o Roma. Bi oda pes sako dives dikhav but manušenca, save hine vaj o politikane parnera vaj godaver manuša, save pal mande aven le godenca pro projekti. Ola hine čačas but u amen zumavas te žutinel sakone lače gindipnaske – le lovenca vaj avrether.

O politikane džene generalno, no the a angomis zorarde manuša chuden e kritika vaš oda, hoj prekal o palune 20 berša na cirdle e problematika pašeder ki o soluciji. Andre sos-te sar aver sar ola džene, so sas angle tumende?

Andro jektho than pal oda, so avlom te kerel buti sar o zorardo manuš, radikalno parudom leskri filozofija, kerdom aver prioritati. Angle oda pen počinenas but bare financiji pro kuč maškarthemutne konferenciji, pro analizi the o strategiji, me chudlom te fidžal o ofisos avere dromeha. Sar o manuš andal e praksa džanav, hoj le Romenge the e majoritake pre Slovatiko imar na kempel pherdo opre pisimen lila, save the avka sako jekh nevo rajipen čhivela andre sevli. Kempel amenge konkretna uštara u aktiviti. U oda zumava-has prekal o savoro paluno berš. Me gindinav, hoj doreslam mištipe.

Tumen korkoro buterval den e kritika pre oda, sar pen denas o love angomis. Na sas oda soske dži adadives na dikhas realna doresipena?

Hin tumen čačipen. E buti le lovenca angomis sas katastrofalno. O palune eđa berša hine e našadi šanca. O love, save e Europakri unija pre romaňi problematika thodas, pes investinde andro savoro so šaj, ča na andro komuniti, kaj len kampelas. Ačhade pen lendar o zberna dovri, kerenas pen rekonstrukciji andro ulici pro gava u avka. Ada pes imar našti. The vaš oda pes marav, hoj pal o financiji save aven khatar o EU pro berša 2014-2020 te phenen ola manuša, savenge džal pal e romaňi problematika u save lake achalon. Oda hin the važneder, hoj chudlam andal o europakre financiji 100 milijoni EUR buter sar angle. Te ola love počinaha godaha, savoro khetaňiben šunela o doresipena.

O zakonos pal o žutipen andro čoripen na terdol korkoro – perel andre avka vičhindi Romaňi reforma. So konkretno pes odoj šaj te arakhel?

E Romaňi reforma hihi kerdi andal o deš fundamentalna principii, save musaj te pherel te kamas ča te gindinel pal o feder dživipen le Romenge u feder jekhetano dživipen la majoritaha. Ola deš principii vaj o pilijera čalaven o nekh bareder phučibena andre romaňi problematika. Ki o lengri akanutňi forma avlom uštar pal o uštar, berša buti andro teren-os, andro birajipnaskro sektoris, andro korkoro-rajipen the pre akademikaňi phuv. Miro res hino lokhes, prekal miri buti sar o zorardo manušeske, kala principii te thovel andro konkretna zakoni. Tel o jekbto berš so kerdam buti oda reslam trine andal o deš pilijera reformake. Zorales paťav, hoj dži o neve alosaripena ena andre legislativa thode savore.

Akana konkretno ki o zakonos pal očoripen. Soske ada zakonos u soske akana?

Le zakonoha pal o žutipen andro čoripen avlam sar le jekbto kotoreha vaš oda, hoj hino čačas nekh phareder andal o savore uštara, save keras. Oda hin o principijalno averipen andro socijalno sistemas no sajekh o averipen bi o savo našti džas dureder. Kerel sajekh regulaciji vaš o savore džene andro khetaňiben. Sar imar oda phendom, o zakonos pherel trin pilijera andre reforma. O averipena hine ajse – o zakonos thovel pro duj seri lače the bilače fameliji, save na dikhen hoj lengre čhave te phiren andre škola. O zakonos peravel e imunita pre cikňi kriminalita khatar o socijalna kovle manuša. Niko našti kerela o cikne doša bi o trestos. O trito averipen mangel le dženendar save kiden o love andro čoripen o musaj te kerel buti vaš o lačharipen andro gav. Ola averipena, normalno, na peren ča pro Roma, ale pro savore dženen, so len ola love.

Phenen, hoj o jekhto pilijeris hino te kerel o averipen andre čhavorengró bararipen maškar o lače the o bilače manuša. So oda anela le famelijenge save figinen pro socijalna love?

Kada than paruvél o regulaciji vaš o džene so len o čhavorikane love. Jekbto hin važno te phenel, hoj le famelijen, save dikhen pro čhavore, bičhaven len andre škola u lačhes len bararen, o zakonos nič na kerela. Čalavela olen, save pre jekh sera len o love le themestar, no pengre čhavoren the avka mukhen bi o savoro, na dikhen pre škola aňi pro bararipen. Musaj te džanen, vaš soske hine o čhavorikane love. Oda hin o žutipen le themestar, savo le famelijenge potinel vaš oda, hoj te šaj te kerel paš o čhavore u šaj te potinel vaš o lengro bararipen the sikhluviben. Te e famelija pre kada na dikhel, o love lenge na phiren. Se so te phenen aver fameliji, o Roma, save keren paš o čhavore but mištes u the avka lenge o them žutinel sajekh sar olenge so oda na keren. Kadi situacija hihi bilači u na del motivacija le manušnge ki o feder bararipen le čhavorengró. Vaš oda prekal o nevo zakonos das e regulacija, hoj o fameliji, kaj o čhavore sakovar na phiren andre škola, našaven pro čhon o love. Te o čhavoro lačharel o phiriben andre škola, o love chudena. Oda hin, normalno, ča pal o na legalna absenciji.

Mištes – u so pal o dujto pilijeris? O zakonos pal o čoripen peravel e avka vičhindi pristup-kovo imunita. Zumaven amenge buter te phenel pal soste džal u pre kaste oda nekh buter perela.

Dži na but anglas sas pre Slovatiko situacija, kana o džene so chudenas o socijalna love šaj kerenas cikne doša bi o trestos. Našti sas lendar te mangel o love vaj nič aver. Ola manuša sas avri le zakonostar u terdona avri andal e justicija. O zakonos pal o čoripen kerel aver e situacija. E pokuta pes šaj te del sakoneske, ko kerel e doš – the le manušenge andro čoripen. O regulaciji musaj te aven sajekh vaš o savore džene. Pale phenava – o lače manuša na musaj te daran, vaš lenge savoro ačhel sar sas.

Gindinav, hoj oda šaj sako godaver manuš te dikhel sar peskro. No sar oda hin le palune pilijeroha andro zakonos, savo del o socijalna love vaš e buti?

Kada pilijeris mangel te sastarel akanutňi bilači situacija, kana o socijalno sistemas bararel e rezignimen profesionalno dženen so len o socijalna love. O zakonos anel o sistemas, andro savo o manuša pal o love, so chudena andal o them, dikhena o molipen peskra butakro. Buťa andro kada them hin but, sar pro khangeri u adaj amen hin jekh armada bibutarne, save šaj te keren but lačhipena vaš peske, peskri komunita u pre Slovatiko sar ajso. Vaš oda kerdam e kondicija te potinel o socijalna love, so kerel 61,60 EUR te kerel buti očno ori kurkeste, so hin 32 ori pro čhon. No oda hin ča kana e buti hin. Te na chudena ajsi buti, našti la keren u o love chudena pherdes. Nekh važno hin, hoj o manuša te džanen, hoj ňiko našti te chudel o love vaš ňisoske. Savore musaj sikrica te das. Gindinav, hoj očno ori pro kurko hino fer mangipen.

Savo tipos buti oda hin, so šaj o manuša te užarel?

Oda hin nekh buter pro šerutno the pro koordinatora pro butakre khara, save hine aktivna. Godaver šerutno cirdela le manušen andro projekti, save čačas vazdena o gav u o than. Šaj pes malinen o palanki the o themeskre khara, te žužarel, te žužarel o leňa, te čhivel pre sera jiv jevende, ňilaje te barol o kašta, vaj cikne rekonstrukciji, kale skladki te žužarel. O buťa šaj te keren the o bibutarne saven hin učeder kvalifikacija – andre administrativa, sar o asistenta, o žutipnaskre džene andro phurengre khara, šaj te phenav. Na thovas o fali la fantazijake u o doresipena dikhaha andro savoro them. O manuša šaj aven barikane pre oda, so kerde. Pre sako sera, džala pal o cikne, technikanas na phare buťa, save šaj te kerel sako. Jekh maškar o nekhfeder drom sar te cirdas andre le dženen andal o komuniti sas o projektos vaš revitalizacija themeskri so kerdas o Michal Kravčik u saveske žutindas o angomis rajipen.

Te o dženo so chudel o socijalna love na kamela te kerel andro cikne gavutne buťa vaj lače vojakre aktiviti, so pes leske ačhela?

Ajso manuš našavela o socijalna love andro čoripen, ola 61,60 EUR, aver socijalna love leske ačhena. Prekal o kada šajipen kamav te phenel, hoj jek-hori grupa le manušengrí, save hin ča o socijalna love andro čoripen u aver love (andro bibutariben, čhavorikane love, the aver) našti len, hine bi romeske vaj biromňakre džene u bi čhavorenge bibutarne, neve absolventi pal o uče školi. Nekh buter lendar chudel o žutipen andal o lengre fameliji u ola na but džene, save čačas chuden čao la socijal-

na love andro čoripen, našti te arakhav soske te na džan te kerel o cikne gavutne buťa. E realita hihi, hoj avka ňikaske pes našti te ačhel, hoj leske o them ňisar na žutinel.

Te oleske mište achaluvav, oda kotor andro zakonos chudlas phari kritika andal o but seri u sas phendo hoj džal angle e ustava. Sar pre oda dikhen?

Hin tumen čačipen, o zakonos čačas vazdlas bari džidi diskusija, šunen pen but kritikane hangi. Oda užardam. Džal pal e čačas principijalno averipen andro socijalno sistemas u o bare averipena sakovar vazden o emociji. Oda hin normalno u prekal kada musaj te džas. So mange hin buter pharo hin, ho pes pal zakonos phenen but chochavibena, na čačipena u bilače informaciji. O manuša palis daran ňisostar. Me korkoro som Rom, ulilom andre osada, prindžarav le manušen the o dživipen andro komuniti. ňikana na keravas varesavo uštar, savo lenge šaj kerela o bilačhipen. Džanav, so le Romenge kempel, so hin o lačo uštar vaš o komuniti u ola džaničhena the prindžaripena diňam the andro zakonos pal o čoripen.

Na mukhen e kritika?

Ada na phendomas. E kritika hihi čačas važno, te na sas, šaj kerahas bare doša. Phenava tumenge, so hin vaš mange nekh bareder. O nekh bareder vaš mange hin oda, so pro zakonos phenen o manuša andal o teren-os. O romane šerutne, o komunitna butarne saven hin jekh dekada buti pal lende u o birajipnaskre organizaciji, save but berša keren buti direktno andro osadi, keren buti konkretno manušenca u džal lenge pal oda, hoj len varekaj te ispidas. Ole manušendar chudav ča pozitivno lava, o zakonos kamen u terdon paš leste, soske džanen e praks. O paradoksos hino, hoj nekh buter kritika avel khatar o manuša, saven imar sas but šajipena te kerel vareso andre romaňi problematika u na kerde. Ola manuša, savori paťiv lengre butake, vakeren pal e romaňi problematika ča khatar o skamind andre Bratislava u oda pes the šunel. Lengre teoriji pen na sakovar dikhen andre praks, u avka dikhav the pre lengri kritika.

So phenen olenge, save phenen pre tumare uštara hoj hine represivna?

Phenav o čačipen u prekal miro savoro dživipnaskro prindžaripen: Sako funkčno sistemas musaj te del o žuže the sajekh regulaciji vaš savoreng-e, u o sajekh šajipen savoreng-e. Chudlam oda le zakonoha, savo kerel o regulaciji, soske kada hin nekh buter odi phareder buti. Na sas amen o inštrumentos, savo thodas opre o sajekhipen, o zakonos pal o čoripen hino ada inštrumentos. The o Roma den paťiv sajekhipnaske the žuže regulacijenge sar the e majorita. O kritika sar te buterval bisterenas, hoj o zakonos pal o čoripen nane ča jekh uštar. Me les dikhav sar but važno, no ča jekbto uštar maškar o but. Akana, kana hino o zakonos akceptimen, aven pre rada the o soluciji, aver pilijera andre reforma, save anena ola avka mangle šajipena. Musaj te čhoras žuži mol – o Roma andro amaro khetaňiben na resen aňi dural ajso kvalitno drom ki o šajipena, savo hin le normalno dženo andal e majorita. Buterval pen maren le pharipenca, save nekh buter themutne na prindžaren u našti aňi andro godi te dikhen. U kadi situacija musaj te paruvél. Vaš oda keras o zakoni andro sikhluviben the bešiben, save anena sajekh ešebno pozicija le romane čhavorenge sar le averenge andro kada them, hoj te baron andro lače thana. O regulaciji the o šajipena. Jekh bi o aver našti te kerel buti.

Musaj te phenel, hoj hin tumen čačipen, sajekh oda hin the andro aver kotor le dživipnaskro – jekbto te del o žuže regulaciji u pre lende te ačhavel dureder. Šaj e ustavno kris te phenel pro oda zakonos, vaj na?

Me paťav, hoj e ustavno kris likerela o zakonos, soske o principos, savo kamas te pherel, hino čačikano. Te e kris phenela, hoj the te o principos hino čačikano no hine odoj aver legislativna pharipena, palis kamas andro parlamentos te del phiko hoj pes e ustava te paruvél, hoj te mukhel oda zakonos. O zakonos, u nekh buter o cikne gavutne buťa, anel le Romenge the aver šajipena. E buti hihi buter sar ča o inštrumentos, prekal savo chudas love pro dživipen. O manuš olestar chudel andro dživipen o šuňiben, hoj les hin paťiv u chudel e paťiv khatar peskri famelija, komunita vaj buchleder komunita. Anel peske andro dživipen o ritmus. Le manušes hin o šajipen te anel opre peskro purano džaničh-u te sikhfol nevo. Te chudel o prindžaripena, save leske palis dena o šajipen te chudel permanentno buti. Pro na paluno than, o butakre aktiviti den le manušenge o šajipen hoj pen te arakhen, te chudel o kontakti u te ačhavel o socijalna khetaňibena, save hine nekh bareder, kana džal pal e normalno buti te chudel. But lačhes pes oda dikhel sar cirdlas andre le manušen andal o komuniti o projektos pre revitalizacija andro them khatar o Michal Kravčik, save žutinelas o purano rajipen. O Roma, save kerenas buti pro paňeskre fali anglo baro paňi oda ašarenas, sar šunenas, hoj lenge e buti anel o lačhipen u dikhle, kaj the o aver džene pre lende avrether dikhen. O manuša andro gav, o Roma the e majorita

◆ Peter Pollák. Foto: Jozef Ferenc

charnes dine paťiv, hoj ola murša vareso kerde vaš o lačhipen savoreng-e. Mište sas na ča le Romenge, so arakhle peske e buti, no savore khetaňibnaske u lačhard-e sas o relaciji maškar o manuša. Pre Romende buterval bilačhes phenen, hoj na kamen te kerel buti. Amen džanas, hoj oda nane avka u o nevo zakonos amenge del akan the o šajipen oda te sikavel.

Šaj te den e garancija le manušenge, hoj o zakonos lenge anela o lačharipen?

Oda čačas šaj. Mekh jekhtar phenav – chudas but pozitivna hangi andal o teren-os, le manušendar, save ola problematikake čačas achalon u savenge čačas džal pal o Roma. Registrinas the o aktiviti varesave themutnengre organizacijendar, save fidžan o aktivna sikhavibnaskre kampaňa the ki o parlamentos, pro poslanc-a, hoj te len oda zakonos, hoj t eden o šajipen te fidžas o inštrumenti, pal save vakeravas andre praks. Vaš oda kerav o apel pro savore Roma, no the pro naroma, hoj te den pen andre dar te ispidel hijaba. ňiko bokh na tirinela, o lače manuša na musaj te daral, lače fameliji sajekh. O zakonos ča žutinelas te del o drom olenge, save dži akana prekal o peskro dživipen phagerenas le socijalno čorikane manušenge paťiv u žužes sika-vela, hoj nekh buter džene amendar, le Romendar, gindinel u kerel avrether sar so phenen o džungale čhiba. Oda hin the o inštrumentos anglo ekstremista sar hino o Kotleba. Vaš oda ajse zakoni amenge šaj te žutinel te demel lenge savore tromfi andal o vasta. ňiko našti te sikavel le angušteha pro Roma u te phenel, hoj thulon pro socijalno sistemas.

Palikerav tumenge vaš tumare lava, raja Pollak, the pal o vakeriben so hin o zakonos pal o čoripen. Amare genavne ole informacijenge dena molipen. Šaj amenge pro agor te phenel tumare dureder uštara vaj o projekti, save le Romenge žutinde, vaj lenge žutinenas andro avipen?

Lošales. Jekhetanes le zakonenca normalno chudlam te del nekh bareder zor oleske, hoj o doresipena khatar amari buti te arakhen pengro drom maškar o konkretna manuša andro konkretna komuniti. Jekh berš hino charno, but charno, the avka doreslam te astarel trin bare projekti – PROGRES, MRK1 u MRK2, andro sikhluviben le čhavorengró, so dikhas sar but važno kotor. Vaš o minimalna love reslam te ačhavel pandž avka vičhinde modulova školi, save dine buter sar jekh ezeros čhavoreng-e andal o marginalizovana komuniti o šajipen te chudel sikhluviben the feder avutňipen. Phundradam e pozicija vaš o 120 sastipnaskre asistenta, save keren buti direktno andro komuniti. Akana pen thoven o džene andro poziciji andro romane themutnengre dikhipnaskre grupi, save dena e buti buter sar trinšel Romenge u žutinenas te likerel lačhipen the bi dar andro komuniti u te lačharel o relaciji maškar e majorita the o Roma andro problemovo lokaliti. Aver butakre poziciji pen phundravena vaš o koordinatora pro butakre khara, saven sikađas o zakonos pal o čoripen. Džal pal o 800 butakre thana, jepaš olendar phirena le Romenge. Diňam phiko the bute cikne projekteng-e pro savoro Slovatiko, aktivno keras jekhetani buti le šerutnenca the le khangerenca, save keren but lači buti andro teren-os. Me korkoro dav sako čhon miro potiňiben sar o zorardo manuš pre charita, sar so solachardom, kana gelom andre funkcija.

Čačas, oda hin dosta. Me tumenge palikerav, raja Pollak, u čačas tumenge mangas but zor andre tumari buti.

Me palikerav tumenge u dav mangav bacht savore genavnenge. Te del O Del tumenge savoreng-e but sastipen, but bacht the bari zor.

O vakeriben kerdas o Urados zorardo manušeskro rajipnastar SR vaš o romane komuniti.